

MERJALAISET — SUURTEN JÄRVIEN KANSAA

Keski-Venäjä on runsasjokista virtaavan veden aluetta, jossa suuria luonnon vedenkokoumia on vähän. Aluetta halkovan Volgan sekä Okan sivuhaaran Kljaz´man vesistöalueilla sijaitsee neljä huomattavan kokoista järveä: Nero ja Pleščejevo Jaroslavlın alueen eteläosissa sekä Galičkoje ja Čuhlomskoje Kostroman alueella.¹

Suurten järvien aluetta asuttivat 800-luvun jälkipuoliskolla jKr. alkanutta slaavilaiskolonisaatiota edeltäneenä aikana merjalaisheimot. Aikakirjoissa merjalaisten asuinpaikana mainitut Nero- ja Pleščejevo-järvien tienoot ovat arkeologisten tutkimustenkin mukaan olleet muinaisen suomalais-ugrilaisen kansan keskeistä asuinalueita, kun taas Kostroman seutuja on asuttanut toinen merjalaisryhmä (PVL: 13, 209, Gorjunova 1961: 248, Leont´jev 1996: 268). Asutuksen ydin käsittää suuren osan nykyisten Jaroslavlın, Kostroman, Vladimirin ja Ivanovon alueista sekä osia Moskovan ja Tverin alueista. (Gorjunova 1961: 5, 248, Golubeva 1987: 69–70, Kirkinen 1990: 246/kartta, Leont´jev 1996: 22, 26/kartta, 269.) Kielitieteellisten todisteiden valossa niin ikään Vologdan alueen eteläosien on täytynyt kuulua merjalaisalueeseen (Ahlqvist tulossa b).

¹ Ilman lähdetä mainittu Keski-Venäjää koskeva nimiaineisto on vuosien 1992–1997 aikana Jaroslavlın, Vladimirin, Ivanovon, Kostroman, Moskovan ja Rjazanin alueille suuntautuneiden kenttätömatkojeni aikana kerättyä. Aihepiirin vaatimia tarkistuksia olen tehnyt enimmäkseen Suomen Akatemian Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimusohjelmaan kuuluvan Jaroslavlın alueen Rostovin ja Pereslavlin piirikuntien suomalais-ugrilaisista substraattia käsittelevän tutkimushankkeen (1995–1997) aikana. Hankkeen yhteydessä kootuista aineistoista olen seuraavassa käyttänyt joitakin avustaja A. A. Kapralovın keräämiä tietoja.

Suurten järvien sekä niihin yhteydessä olevien jokien tai muiden luonnonpaikkojen sekä asutuspaikkojen nimien välillä on mielenkiintoisia kytkeviä. Lähtökohdista todet- takoon, että Merjan maan kaikkien neljän suuren järven laskujoen nimi on *Vjókša*,² jota voi perustellusti pitää merjalaisperäisenä (ks. Ahlqvist 1997b: 26, tulossa b). Nimi on yksi todiste kiinteästä kielellisestä yhteydestä alueen muinaisten asukkaiden välillä. Jaroslav- lin ja Kostroman alueiden suurten järvien ympäristöä näyttäisikin slaavilaisasutuksen tuloa edeltäneenä aikakautena asuttaneen yksi ja sama kansanheimo.³

SUURIA JÄRVIÄ JA NIILLE JOHTAVIA JOKIA YHDISTÄVÄ NIMISTÖ

Néro on Jaroslavlin alueen suurin järvi (51,7 km²), jonka pinta-ala on kaukaisessa men- neisyudessa ollut vieläkin laajempi (OJO: 73–75). Järvi on säilyttänyt esislaavilaisen ni- mensä. Aikakirjoissa se kuitenkin mainitaan rannalla sijaitsevan Rostovin kaupungin mukaan nimellä *Rostovskoje ozero* (PVL: 13, 209) (ven. *ózero* 'järvi').⁴ Paikalliset asuk- kaat kutsuvat järveä usein nykyäänkin tällä nimellä. Kirjallisissa lähteissä (Titov 1891: 1) Neroa kutsutaan myös *Kaovo*-nimellä, jolla täytyy olla yhteys Nero-järvestä noin 13 ki- lometriä länteen sijaitsevaan, jo kuivattuun *Káevo*-nimiseen suohon.

Kostroman alueen kaksi suurta järveä, *Gáličskoje ózero*, pinta-ala 77 km², ja siitä alle 40 kilometriä koilliseen sijaitseva *Čúhlomskoje ózero*, 48,7 km², (BSÉ 10: 138, BSÉ 47: 485, Kostr. obl.) ovat saaneet nimensä rannoillaan sijaitsevien kaupunkien Galičnin ja Čuh- loman mukaan. Erotukseksi eteläisestä, Ukrainassa sijaitsevasta Galičnin kaupungista poh- joista Galičia on kutsuttu nimellä *Galič Merskij*. Ensimmäinen maininta kaupungista esiin- tyy aikakirjoissa vuoden 1237 (1238) yhteydessä **Galič Mer'skij*-asussa. (ĖS 14: 922-923, KTS: 95, Tret'jakov 1970: 137, Neroznak 1983: 56, SGN: 58.)

Galičskoje-järvelle mainitaan paikallisessa argotissa käytetyt rinnakkaisnimet *Neron* ja *Miron* (Vinogradov 1915: 212, 256). Nimimuodot eivät ole enää käytössä: vanhoihin kalastajasukuihin kuuluvat nykykalastajatkin näyttävät tuntevan ne vain kirjallisuuden pohjalta. Čuhlomskoje-järvestä virtaavan Vjoksan vasemmalla rannalla sijaitseva Neró- novo- ~ *Nérónovo*-niminen kylä on varhaisempina aikoina saattanut liittyä järven ranta- viivaan — edelleenkin Vjoksan varren maasto on alavaa aina korkeammalla paikalla si- jaitsevan Neronovon tienoille saakka.

Nero-järvestä hieman alle 50 kilometriä kaakkoon sijaitsevan *Pleščéjevo*-järven, pin- ta-ala 50,8 km² (OJO: 10, Jar. obl.), nimeä pidetään yleisesti slaavien antamana (vrt. Smir- nov 1929: 127, KTS: 333). Järveä kutsutaan toisinaan myös sen rannalla sijaitsevan Pere- slavl'-Zalesskijn kaupungin mukaan nimellä *Pereslávskoje ózero* (ks. OJO: 7, 180). Ai-

² Kentältä kerätty aineisto sisältää painomerkinnän ensimmäisen maininnan yhteydessä. Samoin on menetel- ty muista lähteistä poimitun aineiston suhteen, mikäli paino on ollut niihin merkittynä.

³ *Merja*-etnonymii oli esitelmäni aiheena Petroskoissa 9–12.2.1997 järjestetyssä »Suomalais-ugrialaisten ja heidän naapurikansojensa traditionaalinen kulttuuri» -symposiumissa. Kiitän professori Raija Bartensia tätä artikkelia koskevista arvokkaista huomioista. Arkeologiaan liittyvistä tiedoista olen kiitollinen tutkija Chris- tian Carpelanille.

⁴ Aiheen kannalta tärkeille venäjän kielen sanoille on ensimmäisen yhteydessä annettu käännös. Venäjän sananmuodostukseen ja johtimiin sekä suomalais-ugrialaista (substraatti)alkuperää oleviin, aiheen kannalta toisarvoisiin aineksiin ei tässä ole kiinnitetty huomiota.

kakirjoissa järven nimi esiintyy *Kleščino*-asussa (PVL: 13, 209), 1600-luvulta peräisin ovat muodot *Pleščino* ja *Pleščeje*, ja vasta 1700-luvulla järven nimi alkaa esiintyä nykyisessä asussaan (ks. Smirnov 1929: 128). Slaavilaisasutusta edeltävien kansojen on kuitenkin täytynyt nimittää järveä toisin, mutta kyseiseen aihepiiriin ei tässä yhteydessä ole juurikaan mahdollisuutta kiinnittää huomiota.

Kolmen muun suuren järven tavoin myös Pleščejevoon on — tosin välillisesti — yhdistettävissä *ner(V)*-kantaista nimistöä eli yhdennimiset *Nerl'*-joet, joista toinen laskee Tverin alueen itäosassa Volgaan (*Nerl'-Volžskaja*) ja toinen Vladimirin alueen itärajalla Kljaz'maan (*Nerl'-Kljaz'minskaja*). Ensimmäistä kutsutaan myös *Bol'shaja Nerl'* (< ven. *bol'shij* 'suuri')- ja jälkimmäistä *Malaja Nerl'* (ven. *mályj* 'pieni')-nimellä (Uvarov 1872: 8, Smirnov 1929: 56, WRG III: 402). Ainakin Volgaan virtaavaa jokea paikalliset asukkaat kutsuvat usein *Nerljá*-nimellä, ja Kljaz'maan virtaavasta joesta Černyšev (1901: 18, 22, 25, 30) mainitsee Suzdalin ja Vladimirin ujesteissa käytettävän asua *Ner'*. Molempien nimet olen tallentanut myös asussa *Nerlja*. Jokia yhdistää läheisyys Pleščejevo-järveen. Niiden yläjuoksut ovat noin 16–17 kilometrin päässä toisistaan — periaatteessa yhden ja saman suuren suoalueen vaikutuspiirissä. (Ks. Podmoskov'je: 3.)⁵

Matvejev (1978: 4) päättelee *Nerl'*-nimen heijastavan Pleščejevo-järven vanhaa **Ner*-nimeä, jolla hän olettaa aiemmin kutsutun myös Nero- ja Galičin järveä (ks. jäljempänä). Vaikkei Pleščejevoa milloinkaan olisi suoranaisesti kutsuttu *ner(V)*-kantaisella nimellä, kantaan liittyvä appellatiivinen kytkentä on oletettava ja todennäköinen. Ympäristön asukkaat ovat saattaneet käyttää *ner(V)*-kantaista nimeä myös arkisen rinnakkaisnimen tapaan.⁶ *Ner(V)*-nimikannan varhaisempaan olemassaoloon näyttäisivät *Nerl'*-nimien lisäksi viittaavan myös muutamat Pleščejevon ympäristön oikonyymit. Otaksunkin Pereslavl'-Zallesskijn kaupungin lähistöllä sijaitsevien kylien — *Bol'shaja* ja *Málaja Brémbolan* — sekä välittömästi Pleščejevon rannalla, Gorodiščen kylän yhteydessä sijaitsevan *Brémbolka*-pellon nimien kätkevän itseensä genetiiviloppuisen *ner(V)*-nimikannan.⁷ (*Bol(a)*-johtimesta ks. Ahlqvist 1997b, tulossa a, b.)

Hyvin todennäköiseltä näyttää *Brembola*-nimen sekä siitä venäjän *ka*-suffiksin avulla johdetun *Brembolka*-asun seuraavansuuntainen kehitys: **(V)neren(bola) >> *Meren(bola) > *Mren(bola) > Bren(bola) > Brem(bola)*. Genetiiviloppuisen (*-n*) nimikannan olemassaolo kuvastuu muutamissa arkisto- ja karttamaininnoissa: vuonna 1694 nimi mainitaan asussa *Brenbal* ja vuonna 1804 muodossa *B. Brenbola* (KGN, JAOSK). Nimen nykyasussa havaittava kahden nimenalkuisen konsonantin jono on suomalais-ugrilaisista substraattialkuperää olevassa nimistössä sangen harvinainen, ja sen syntyminen selittyy lähinnä painon siirtoon liittyvällä ensitavun vokaalin heittymisellä (ks. jäljempänä, samoin kuin *n- > m-*). Nimistössä esiintyy jonkin verran bilabiaalinasaalin ja *-klusii*lin (*m ~ b/p*) vaih-

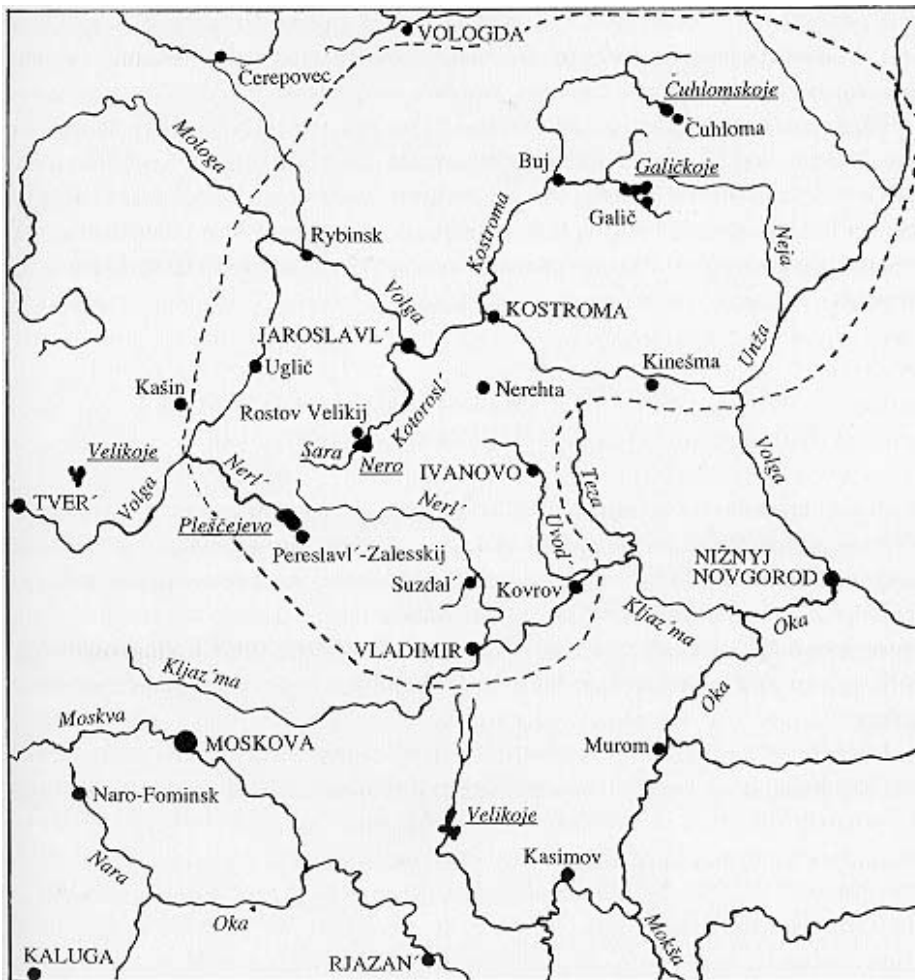
⁵ Parinimisten *Nerl'*-jokien lisäksi tavataan muitakin jokia, joiden alkulähteet ovat lähellä toisiaan. Tällaisia jokia ymmärretään käytetyn yhtenäisenä vesitienä, jonka välillä on ollut vetotaival (esim. Matvejev 1978: 4). Bulkin (1985: 81–82) lukee näiden »peilihydrynymeiksi» nimittämiensä joennimien joukkoon myös jäljempänä mainittavat *Nerehta*-nimet. Suuren maantieteellisen etäisyyden vuoksi en kuitenkaan usko tähän joukkoon voitavan liittää mitään tuntemistani *Nerehta*-joista.

⁶ Varsinkin *Nero*-järveen liittyvän nimistön perusteella näyttää mahdolliselta otaksua substraattiperäisten rinnakkaisnimien olemassaoloa. *Nero* saattaisikin olla samantapainen yleistävä nimitys kuin vaikkapa Suomessa melko usein toisen nimen rinnakkaisnimenä tavattava *Isojärvi* (NA).

⁷ Kylänimelle *Brembola* on ehdotettu joitakin pitämättömiä etymologioita (vrt. esim. Europaeus 1868: 137, Semjonov 1891: 230, Kuznecov 1910: 69).

telua erityisesti sanansisäisessä asemassa. Esimerkiksi sopii kostromalainen *Andoma-* ~ *Andoba*-joki (WRG I: 33) tai Smirnovin (1911: 220) mainitsema *Lamnejka-joki, jonka nimen itse olen samassa Pereslavl'n läheisessä Voroncovon kylässä taltioinut asussa *Lapnījka*. Vaihtelua tavataan myös sananalkuisessa asemassa, mistä esimerkkinä mainittakoon Pereslavl'n likeinen *Múrmys-* ~ *Búrmiš-*joki tai *Marmotova-* ~ *Bormotova*-niminen kylä Permissä (RGN I: 491; V: 420). Erityisen mielenkiintoisia ovat Brembol(k)an rinnastusnimiksi katsomani marilaisalueen asutuspaikkojen nimet *Neremba* (RGN VI: 141) ja *Inerymba* (RGN III: 641).

Brembola- ja *Brembolka-*nimien pohjaaminen *ner(V)*-nimikantaan on todistettavissa varmasti vasta mahdollisten arkistoista ilmenevien uusien seikkojen avulla, sillä kentältä tämänkaltaista todistusaineistoa tuskin on enää odotettavissa. Ilman *Brembola-* ja *Brembolka-*nimiäkin *ner(V)*-nimistön yhteys suuriin järviin on ilmiselvää.

VENÄJÄN KESKIOSIEN YLEISKARTTA: SUURET JÄRVET JA MERJALAISSALUE

Merjalaisalueen rajat on merkitty A. E. Leont'jevin (1996: 26) mukaan. Kartan on teknisesti toteuttanut V. A. Nizovcev ja julkaisukuntoon muokannut tekijä.

▷

Jaroslavl ja Kostroman alueiden neljän järven kanssa suunnilleen samansuuruisia (48 km²) järviä löytyy Keski-Venäjältä vain kaksi: toinen sijaitsee Tverin alueen itäosassa (Tv. obl.: 43, Rjaz. obl.: 3) ja toinen Meščeran alankoalueella, Rjazanin alueen pohjoisosassa. Molempien nimenä on *Velikoje (ozero)* (< ven. *velikij* 'hyvin suuri, valtava'). Edellisen pinta-alaksi ilmoitetaan noin 86 km² ja jälkimmäisen 51 km² (BSĚ 7: 332).

Mainitut kuusi järveä ovat Keski-Venäjällä sijaitseviin muihin järviin nähden valtaisia. Niinpä Jaroslavl alueen järvistä tehdyn selvityksen (OJO: 170–171) mukaan Nero- ja Pleščejevo-järvien yhteenlaskettu pinta-ala riittää kattamaan 80,6 % alueen luonnontarjontajärvien yhteispinta-alasta. Jaroslavl alueen yhteensä 83 järven joukosta pinta-alaltaan seuraavaksi suurimman, *Jahroból'skoje*-järven pinta-ala on 328 hehtaaria (OJO: 170).

Aikakirjojen osoittaman muinaisen Merjanmaan halki virtaavat kaksi suurta Nerl'-jokea vetotaipaleineen sekä Nero- ja Pleščejevo-järvet muodostivat varhaisempina aikoina tärkeän vesireitin ytimen (vrt. Gorjunova 1961: 200–201, Tret'jakov 1970: 128–129, Dubov 1989: 26–28). Nerl'-jokia myöten näyttäisi voidun huomattavasti lyhentää Volgan vesitietä, millä käsittääkseni on täytynyt olla suuri merkitys muun muassa Vladimirin seudulla (ja siitä itäänkin) asuneelle väestölle, siis juuri merjalaisille. Samoin Neron ja varsinkin Pleščejevon ympäristön väestölle Nerl'-joet ovat taanneet yhteydet sekä itään että länteen. Pleščejevo ja Nero sekä Nerl'-joet lienevätkin olleet niin kutsutun keskisen merjan asuttaman maan hallitsevimmat ja tunnusmerkkisimmät vesireitit Volgan ja sen joidenkin muiden sivujokien ohella. Volgan ja sen vasemman rannan sivujokien tarjoaman vesireitistön lisäksi myös Kostroman merjalaisten maata ovat voimakkaasti hallinneet juuri suuret järvet.

NER(V)-NIMISTÖSTÄ JA MERJA-ETNONYMIEN ESITETTYJÄ ETYMOLOGIOITA

Jo useat tutkijapolvet ovat kiinnittäneet huomiota *ner(V)*-kantaiseen nimistöön ja varsinkin *merja*-etnonymisiin. Monet tutkijat ovat arvelleet niiden olevan jollakin tapaa kytköksissä toisiinsa. Kaikkeen merjalaisia ja merjan kieltä koskevaan runsaaseen tutkimukseen ei tässä ole mahdollista eikä edes tarkoituksenmukaista puuttua. Aikomuksenani on seuraavassa keskittyä nimenomaan *merja*-etnonymien alkuperän selvittämiseen, ja niinpä otan esille vain tämän kirjoitukseni kannalta välttämättömimmän ja olennaisimman tutkimustiedon.

Mainittujen *Nero*-, *Neron*-, *Neronovo*- ja *Nerl'*-nimien yhteenkuuluvuus on selvää. *Ner(V)*-vartalo, jota tavataan nimistössä laajemminkin, on yhdistetty niin balttilaisiin (ilman etymologiaa) kuin suomalais-ugrilaisiin kielisiin. (Ks. KTS: 290.) Ehdotetut etymologiat nojautuvat lähinnä äänteelliseen samankaltaisuuteen.

Toporov (1972: 242–243, Neroznak 1983: 119) liittää *ner*-kantaiset nimet balttilaiseen nimikerrostumaan verraten Moskovan ympäristön *Nerskaja*-, *Nerskoje*-, *Nerpskoje*-nimiä muun muassa Liettuan *Neris*-, *Nerys*-, *Nėrotas*-, *Neretà*- ja Latvian *Nereta*-nimiin. Neroznak (1983: 119) on valmis hyväksymään balttilaishypoteesin myös *Nerehta*-nimen kohdalla todeten kuitenkin, että *hta*-johdin jää ilman selitystä. Itse asiassa selityksettä jää kyseisen johtimen ja useiden muiden *ner(V)*-nimistöön liittyvien suffiksien lisäksi myös itse nimikanta. Balttilaista ympäristöä yksinomaisena kriteerinä pitäen Sedov (1971: 105)

uskoo Kalugan alueeseen liittyvän *Neroška*-joennimen vartalon balttilaisperäisyyteen. Sedov (mp.) toteaa *ner-*, *nar*-vartalon olevan sangen yleinen koko muinaisbalttilaisella alueella mutta myöntää esimerkiksi Moskovan alueen *Nerskaja*- ja *Nerskoje*-hydronyymien olevan mahdollisesti ei-balttilaista alkuperää.

Vaikka sangen yleisen äänneyhtymän sisältävän *ner(V)*-nimistön osittainen heterogeenisyys ei suinkaan ole poissuljettava vaihtoehto, niin jo levinneisyytensä perusteella tässä kirjoituksessa esille tuomani *ner(V)*-kantainen nimistö on vakuuttavasti selitettävissä ainoastaan suomalais-ugrilaiselta pohjalta.

Nero-nimi on liitetty muun muassa uralilaiseen **nere (nēre)* 'nenä, nokka, turpa, karsä'-vartaloon (UEW: 303–304) ja erityisesti sen volgalaisiin vastineisiin.⁸ Marin *ner* 'nenä; kumpu, kukkula; niemeke kahden rotkon välissä; (vuorinen) niemenkärki' -sanaan järven nimen on yhdistänyt Vasmer (1935: 365, 389) verraten nimeä Suomen *Niemijärvi*-, *Niemisjärvi*-, *Niemisvesi*- ja jopa *Nirkko*-nimiin. Vasmeria kritisoiva Ravila (1940: 23) katsoo, että yhtä hyvin *Nero*-nimeä voidaan verrata marin appellatiivin kanssa samaa alkuperää olevaan mordvan 'nokkaa jne.' tarkoittavaan *ńer'*-sanaan.

Vasmer (1935: 389) uskoo Rostovin järven niemekkeisen etelärannan antaneen nimeämiselle aiheen, ja Matvejevkin (1978: 2) katsoo Vasmerin etymologian olevan tältä osin riittävän hyvin perusteltu. Asia onkin näin, mikäli tyydymme katsomaan vain järven nykyistä rantaviivaa. Alavan etelärannan niemet ovat kuitenkin muodostuneet hyvin todennäköisesti vasta myöhemmin aikoina. Järven nimeäminen niiden mukaan tuhat vuotta sitten, puhumattakaan varhaisemmista ajoista, on äärimmäisen epätodennäköistä.

Monasti *ner(V)*-nimien taustalla on nähty uralilaisen 'suota' merkitsevän **ńorə*-vartalon vastineita (UEW: 324–325). Jo Korsakov (1872: 30) arvioi *Merja*-nimen voivan joutua 'suota, alavaa paikkaa' tarkoittavasta *ner*, *nero*, *njur*-sanasta. Semjonov (1891: 239) ja hänen jälkeensä esimerkiksi Kuznecov (1910: 57) on yhdistänyt *Nero*-nimen marin 'kostea, märkää' tarkoittavaan *nery*, *nöry*-sanaan,⁹ joka ilmeisesti liittyy kyseiseen uralilaiseen vartaloon (UEW Nachträge: 9). Gorjunova (1961: 42–43) näkee *ner*-kantaisten nimien *Nero*, *Nerl'*, *Neromka* ja *Nerehta* taustalla mansinkielisen *när (njar)*-appellatiivin, jolle hän löytää merkitykset 'soistunut seutu, mm. soistunut järvi'. Niin ikään Tkačenko (1985: 87, 96, 174) vertaa Galičin järven *Neron*-varianttia uralilaisen **ńorə* 'suo; kostea'-vartalon vastineisiin tulkiten nimen 'suo(järve)ksi'. Kuznecovia (1910: 57, 116) mukailleen myös Smirnov (1929: 56) yhdistää *Nerl'*-nimet marinkielen kaltaisiin merjan sanoihin **nor* + **lja (nör-le)* 'suojoki' (mordvan *lej-*, *ljaj*-aineksesta jäljempänä).

Jos otetaan huomioon monien *ner(V)*-nimien nykyiset tarkoitteet sekä maantieteelliset tosiseikat, etymologointi 'suo'-merkityksisestä appellatiivista näyttää semanttisesti perustellulta. On kuitenkin jälleen huomattava nimeämisajankohdan jälkeen maastossa tapahtuneet, ilmeisen suuret muutokset. Matalan Galičin järven soiset rannat, joihin Tkačenko (1985: 96) *Neron*-etymologiansa pohjaa, ovat vielä tuhat vuotta sitten ja sitä varhaisempina aikoina todennäköisesti lainehtineet järvenä. Myös Gorjunovan (1961: 42) *Nero*-, *Neromka*-, *Nerehta*- sekä *Kljaz'minskaja Nerl'*-nimiin yhdistämä suomaasto on todennäköisesti aiemmin ollut vettä.

⁸ Sammallahti (1988: 553) rekonstruoi suomalais-permiläisen **neeri* 'poski'-vartalon, johon hän liittää muun muassa mordvan *ńer'*- ja marin *neer*-sanat.

⁹ Toisaalta Semjonov (1891: 252) näkee *iner-*, *ner*-aineksessa marin *enger* 'joki, puro, lähde'-appellatiivin. ▷

Uralilaisen 'suota' merkitsevän *norə -vartalon laaja levinneisyys ei kuitenkaan oikeuta sen täydelliseen sivuuttamiseen *ner(V)*-nimistön alkuperää tarkasteltaessa. Varsinkin pohjoisemmilla seuduilla on otettava huomioon myös taustalta mahdollisesti löytyvä kontaminaatio. Muuten on aivan selvää, ettei ympäristöönsä nähden poikkeuksellisen suurten vesien nimeäminen 'suojärviksi' ole voinut tulla kyseeseen (ks. jäljempänä).

Ner(V)-nimissä on myös nähty paljon pohditun *merja*-etnonymien heijastuma. Jo Uvarov (1872: 8–10) uskoi *merja*-nimen säilyneen sellaisissa *ner*- tai *mer*-aineksen sisältävissä nimissä kuin *Nero*, *Nerl'*, *Nerehta* tai *Inery* (ks. jäljempänä). *Merja* on nimenomaan venäläisissä kronikoissa esiintyvä kansannimi (ks. PVL: 10, 13, 18, 20, 23, 206, 209, 214–216, 220). *Merjaa* katsotaan yleisesti tarkoittavan myös Jordaneksen (89, 150, 265) *Merrens*-maininnan 500-luvun lopulta (vrt. jäljempänä) sekä Adam Bremeniläisen 1070-luvulla mainitseman *Mirri*-nimisen kansan. Tässä ei kuitenkaan ole tarpeen palata näihin useisiin yhteyksissä selvitelyihin *merjaa* käsitteleviin mainintoihin. (Ks. esimerkiksi Korhonen 1975: 38–39, 46, 71–73, Sorvali 1984: 25, 48–51, Kirkinen 1990: 242–243.)

Merja on puolestaan jo Castrénin (1856: 16–17) ajoista asti perinteisesti yhdistetty *mari*-nimitykseen ja sitä kautta muiden volgalaisten ja permiläisten kielisukulaistemme indoiranilaisperäisiin 'miestä' ja 'ihmistä' tarkoittavaksi oletettuihin etnonymeihin (ks. ĖSRJ II: 606, Popov 1973: 103–105, Agejeva 1990: 64). Erityisen voimakkaasti hypoteesin puolesta on esiintynyt Vasmer (1935: 352, ĖSRJ II: 606), joka on pitänyt *merjaa* marin läheisenä sukukielenä.

Vasmeria ankarasti arvioinut Ravila (1937: 11–12) pitää *merja*- ja *mari*-nimien yhteenkuuluvuutta varsin epätodennäköisenä. *Mordva*-, *merja*-, *muroma*-, *mari*-, (*ud*)*murt*- ja (*komi*)*mort*-etnonymien yhteistä alkuperää korostava Popov (1973: 103) painottaa puolestaan voimakkaasti *merjan* ja *marin* kielten eroavaisuutta. (*Muroma*-nimestä ks. Ahlqvist 1997a.)

Muutammat tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota itämerensuomalaisten kielten todennäköisesti balttilaisperäiseen *meri*-sanaan, joka esiintyy paikoittain myös merkityksessä '(suuri) järvi' tai 'suuri järven selkä' (Mägiste 1966: 115, SSA 2: 160, Vaba 1996: 50). Rostovin ja Pleščejevo-järvien rannalle keskittyneen merjalaisasutuksen sekä olettamansa *Mero > *Nero* -tyyppisen kehityksen pohjalta Pogodin (1933: 328) arvelee kollektiivimerkityksisen *merja*-nimen liittyvän suomen *meri*-sanaan ja tarkoittavan »järvien maa» (»Land der Seen»). Muistuttaen, että karjalaiset kutsuvat *mereksi* »lähes mitä tahansa vesistöä» Jevsejev (1966: 317, 1967: 149–150) päättelee merjankielisellä *merja* 'meri'-sanalla olleen yhtä laajan merkityksen. Hän näkee merjalaiset »merenkävijöinä» ja mainitsee vakuudeksi *Neroa* kutsutun aikakirjatoisinnossa vuoden 1252 kohdalla »Suzdalin mereksi» — *Suzdal'skoje more* (1966: 316, 324; 1967: 150).

Suurten järvien rannoilla sijainneisiin merjalaisten johtaviin keskuksiin tukeutuen niin ikään Mägiste (1966: 115–116) on esittänyt *merja*-etnonymien alkuperäksi aunukselaisydiläis-vepsäläisen *meri* 'meri, suuri järvi' -sanana vastinetta otaksuen merjalaisen *meres*-sanana merkinneen 'suurta järveä'. Hän (mts. 119) arvelee ilmeisesti merjalaisen *Nero*-nimen, mikäli sen alkumuoto on ollut *mer*-, olevan yhdistettävissä *meŕa* (*merja*) -sanaan.

Äänteellisestä epäyhdenmukaisuudesta huolimatta Matvejev (1978: 2) uskoo, että *nerja* *mer*-vartaloisten paikannimien lähentäminen toisiinsa ei periaatteessa ole mahdotonta¹⁰

¹⁰ Näin hän yhdistää muun muassa sellaiset *merg*- ja *nerg*-kantaiset nimet kuin *Mergas*, *Mergel'*, *Merguša* ja *Nerga*, *Nergel'* johtaen ne marin *nerge* 'mäyrä' -appellatiivista (Matvejev 1996: 18).

(ks. jäljempänä). Sivuuetaan *merja*-etnonyymia koskevan semantiikan pohtimisen hän (1978: 2–5, 1996: 10) arvelee — *Nero-*, *Neron-* ja *Nerl'*-nimien pohjalta — suuria järviä kutsutun merjan kielessä tietyllä lekseemillä, jota ei liene käytetty pienistä järvistä. 'Suurta järveä' ja 'merta' tarkoitavaksi maastotermiksi Matvejev (1978: 5) olettaa itämerensuomalais-saamelaisen *meri*-sanana vastineisiin yhdistämäänsä *ner (*ner, *mer, *mer) -lekseemiä.

Pogodinin hypoteesia kritisoiva Vasmer (ĖSRJ II: 606) pitää tämän *merja*-nimelle antamaa »järvien maa» -selitystä kielellisesti ja muutenkin kyseenalaisena. Kuitenkin juuri suurilla järvillä on täytynyt olla erityinen merkitys seudun muinaisille asukkaille, ja merjalaisten identifioinnissa niiden on täytynyt olla määräävä tekijä. Alunperin etnonyymien taustalla tuskin on nähtävissä *meri*-appellatiivia, vaikka jo äänteellisen ja semanttisen yhteneväisyyden vuoksi myöhemmät kontaminaatiot ovat mahdollisia.

Niin *ner(V)*-nimien etymologionnin kuin *merja*-etnonyyminkin alkuperän selvittelyn kannalta on jäänyt huomiotta eräitä erityisen tärkeitä seikkoja, jotka paljastuvat vasta systemaattisen paikannimivertailun pohjalta sekä muun muassa nimeämisperusteiden todennäköisyyttä ja maantieteellisiä tosiasioita punnittaessa. Laajan tutkimus- ja vertailuaineiston pohjalta oletankin, että kysymys on kirjaimellisesti 'enäjärvistä' eli 'suurista järvistä'.

»PITKÄJÄRVI», »PYÖREÄJÄRVI» JA NERSKOJE

Merjalaisalueella ja laajalti muillakin suomalais-ugrialaisten kansojen asuttamilla seuduilla esiintyvä *ner(V)*-alkuinen nimistö liittyy järvien, jokien ja niihin yhteydessä olevien luonnonpaikkojen sekä myös asutuspaikkojen nimiin. Säännönmukaisena lähtökohtana on suuren kokonsa puolesta ympäristön muista vedenkokoumista erottunut järvi.

Moskovan alueen *Ozeréckojen* kylä seisoo kolmen järven välissä: kylästä lounaaseen sijaitsee *ózero Krúgloje* (< ven. *krúglyj* 'pyöreä') ja länteen *ózero Dólgoje* (< ven. *dólgij* 'pitkä'). Välittömästi kylän pohjoispuolelta alkaa suoalue, jonka keskellä siintää *ózero Nérskoje*. Ympäröivät suoalueet huomioon ottaenkin *Krugloje*- ja *Dolgoje*-järvien muotoon pohjaavat nimeämisperusteet ovat oikeutettuja. *Nerskoje*-järveä ympäröivä suoalue on edellisiin verrattuna huomattavasti laajempi: *Nerskoje* on siis ollut kolmesta järvestä suurin. (Mosk. obl.: 12.)

Nerskoje-niminen järvi sijaitsee myös Okan alajuoksulla, Nižnyj Novgorodin alueella (Smolickaja 1976: 270, vrt. Nižeg. obl.). Smolickajan (mp.) aina 1400-luvun lähteistä alkaen kokoaman vesistöluettelon mukaan tämän *Nerskoje*-järven läheisyydessä sijaitsevat muun muassa *ózero Bol šinoje*, kolme *Bol šino*-nimistä järveä sekä *Bol šoj*-niminen rotko.

Okan vesistöalueeseen liittyy useita muitakin *ner(V)*-alkuisia järvien nimiä: Kljaz'man sivujoen Tezan vesistöissä Ivanovon alueella sijaitsee *Nerebužskoje*-niminen järvi (Smolickaja 1976: 221, vrt. Iv. obl.), Mokša-joen runsasjärvisessä vesistöissä Rjazanin alueen itäosassa *Nerevec*-järvi (Smolickaja mts. 262, vrt. Rjaz. obl.: 15) ja Tulan alueella, Upajoen vaiheilla *Nerosovskoje*-järvi (Smolickaja mts. 131, vrt. Tul. obl.: 8). *Nerevskoje*-niminen järvi (nimivariantteinaan *Nerpetskoje*, *Nerepskoje*) tavataan sekä Rjazanin alueen luoteisosassa (Smolickaja mts. 124, vrt. Podmoskov'je: 12) että Tulan alueen pohjoisosassa

(Smolickaja mts. 141, vrt. Tul. obl.: 5–6). Smolickajan (mts. 124) vesistöluettelon mukaan edellisen ympäristössä sijaitsee kymmenittäin järviä, joiden joukossa esiintyvät muun muassa nimet *Dolgoje*, *Širokoje* (< ven. *širókij* 'leveä') ja *Krivoje* (< ven. *krivój* 'vääri'); jälkimmäisen lähellä sijaitsevat *Dolgoje*- ja *Krugloje*-nimiset järvet ja sen yhteyteen liittyy *Nerevskoj*-niminen jolma (Smolickaja mts. 141). Valdain ylängöllä Novgorodin alueella sijaitsee *Nereckoje*-järvi ja sen yhteydessä *Nercy*-niminen asutuspaikka (WRG III: 401), jonka pohjalta limnonnyymi on katsottava venäjän mallin mukaiseksi takaisinjohdokseksi.

Useiden järvien yhteyteen liittyy tieto *ner(V)*-alkuisesta joen nimestä. Moskovan alueen Moskva-joen vasen sivujoki *Nerskaja* virtaa järven poikki Orehovo-Zujevon piirikunnassa sijaitsevan Kurovskojen kaupungin lähetyvillä. Alkunsa joki saa lukuisten pikkujärvien ja niitä osittain ympäröivien soiden alueelta, jotka (tai joista ainakin osa) ovat aikoinaan todennäköisesti muodostaneet suuremman järven. (Mosk. obl.: 23–24, 33, Smolickaja 1976: 110, WRG III: 403.) Yksi Smolickajan (mts. 110) vesistöluettelon lähijärvistä onkin nimeltään *ozero Bol šoje*. Muiden joukossa esiintyvät muun muassa nimet *ozero Širokoje* ja *ozero Krugloje*.

Vladimirin alueella, lähellä Kovrovin kaupunkia Kljaz´maan laskee oikealta *Nérehta*-joki. Lähempänä Nerehtan yläjuoksua sijaitsee samanniminen asutuspaikka. Suoalueet reunustavat joen keski- ja varsinkin yläjuoksua. Nerehta saa alkunsa Ėsino-nimisen kylän lähetyvillä levittäytyvästä suoalueesta. (Vlad. obl.: 10, 20–21.) Erityisen arvokas on suohon liittyvä perimätieto, jonka sain tallennettua kylässä vuonna 1942 syntyneeltä miehenkilöltä. Tämän vuonna 1896 syntynyt äiti oli kertonut suon paikalla aiemmin olleesta suuresta järvestä, jonka yli johti silta [sic!]. Tilanherran ylittäessä siltaa hevosen vetämisessä vaunuissa silta romahti ja herrasväki hevosineen upposi järveen. Tilanherra ehti kuitenkin rukoilla, että hänen lempihevosensa kivettyisi paikalle. Hevosenuotoiseksi väitetty kivi oli nähtävissä pieneksi kuivuneessa järvessä vielä nelisenkymmentä vuotta sitten, jolloin informantin äiti oli näyttänyt sen pojalleen. Nyt parin kolmen kilometrin päässä kylästä sijaitseva noin sadan hehtaarin laajuinen *Kobył´je*-suo (< ven. *kobýla* 'tamma') on umpeenkasvanutta soista ryteikköä.

Kostroman alueen lounaisrajalla Volgan oikeaan sivujokeen Solonicaan laskee vasemmalta *Nérehta*-joki. Sen alajuoksulla sijaitsee *Nérehtan* kaupunki (Iv. obl., Jar. obl., SGN: 170, WRG III: 401), joka Neroznakin (1983: 119) mukaan mainitaan aikakirjoissa ensimmäisen kerran vuoden 1214 yhteydessä asussa *Neroht´*. Kartan (Iv. obl., Jar. obl.) mukaan Nerehta saa alkunsa Kostroman, Jaroslavl'n ja Ivanovon alueiden rajamailla sijaitsevan suuren suoalueen keskellä olevasta pienestä vedenkokoumasta. Gorjunova (1961: 42) mainitsee alavalla tasangolla sijaitsevan Nerehtan kaupungin olevan joka puolelta turvesoiden ympäröimä.

Ivanovon alueen pohjoisosassa Volgan nykyisin muodostamaan tekoaltaaseen laskevaan Nodogaan yhtyy oikealta *Nerehta*-joki, joka saa alkunsa Kostroman alueen puolella sijaitsevalta suoalueelta (Iv. obl., WRG III: 401). Myös Tverin alueen itäkolkassa Volgaan laskee vasemmalta *Nerehta* (Tv. obl.: 29–30, WRG III: 401), jota mahdollisesti tarkoittaa Uglič'in kaupungin vuoden 1678 maakirjoissa mainittu *Nereht´*-niminen joki (JAOSK).

Eräs Vladimirin alueella virtaavan Pekšan oikea sivujoki on Smolickajan (1976: 209) mukaan nimeltään *Neraš* (vrt. Vlad. obl.: 16–17). Vesistöluettelon mukaan lähistöllä on runsaasti järviä. Smolickaja (mp.) mainitsee Pekšan vasempana sivujokena *Neresl´*-nimi-

sen joen, jonka WRG (III: 400) esittää *Nergel*´-nimen varianttina arvioiden sen kuitenkin painovirheeksi. Vladimirin alueen kartta (Vlad. obl.: 7, 17) näyttää *Nergel*´-joen saavan alkunsa isohkojen järvien väliseltä alueelta.

Vladimirin lähistöllä Irpen´-jokeen oikealta laskeva rotko on nimeltään *Nerdovskoj* (Smolickaja 1976: 213, vrt. Podmoskov´je: 4). Lähistöllä on runsaasti järviä (Smolickaja mts. 213). Rjazanin alueella, Para-joen vesistöissä sijaitsevan *Neluš*-nimisen joen varianttina mainitaan *Neruš*. Smolickajan (mts. 187, vrt. Rjaz. obl.: 21) vesistöluettelo mainitsee vieressä järven. Kalugan alueella virtaavan Ugran vesistöön liittyy järven halki virtaava, suoalueelta alkunsa saava *Neroška*-niminen joki (Kal. obl.: 4, 12, WRG III: 402), jolle Smolickaja (mts. 41) ilmoittaa variantin *Nerošenka*. Muitakin *ner(V)*-alkuisia, alun perin järveen yhteydessä olleita jokien nimiä sekä hydronyymistä alkunsa saaneita asutusnimiä on runsaasti.

Tutkimani substraattinimistön konsonanttisuhteet ovat yleensä hyvin pysyviä; vokaaliosassa sen sijaan esiintyy runsaasti äännelakeihin sopimatonta horjuntaa. *Ner(V)*-nimikanta näyttää myös esiintyvän muun muassa *nar(V)*- ja *nor(V)*-asuissa. Nimistössä tavataan yleisesti moninaisia esimerkkejä siitä, että saman nimen eri varianteissa esiintyy kuvattua kaltaista vokaalien horjuntaa niin ensi- kuin jälkitavuissakin. Vertaa esimerkiksi WRG:n (III: 401) mainitsemiin, Vitebskin alueella virtaavan Väinäjoen oikean sivuhaaran *Neretan Narata*-, *Naratka*-, *Narotka*- ja *Naret*-variantteihin tai Mokšan vesistöissä, Mordvan tasavallassa lähekkäin sijaitseviin *Norgalej*-, *Nergaslej*- ja *Nargaslej*-joennimiin, joita Smolickaja (1976: 257, vrt. Mord.) ei esitä nimivariantteina mutta joiden alkuperän täytyy olla yhteinen. Popov (1973: 103) mainitsee Tulan ja Moskovan alueilla virtaavan Osetrin vesistöön kuuluvalla *Mordves*-joelle (Mosk. obl.: 42, Tul. obl.: 7) 1500-luvun maa-
kirjoista löytämänsä variantin *Merdvez*.

Smirnov (1929: 127) tuo esille Jaroslavl'n alueella sijaitsevalle *Sominó*-järvelle vanhoissa lähteissä esitetyt nimivariantit *Samino* ja *Semino*. Seudun asukkaat puhuvat järvestä usein asussa *Siminó* (Ahlqvist tulossa a). Vladimirin alueella virtaavan Bol´šoj Kiržač'in vasemman sivujoen *Šornegan* — kartalla (Vlad. obl.: 5–6) *Šorna* — nimivariantteina Smolickaja (1976: 205) mainitsee muun muassa asut *Šernoga*, *Šornoga* ja *Šarnoga*. Moskovan itäpuolella Kljaz´maan laskeva *Šalovka*-joki esiintyy lähteissä myös *Solovka*- ja *Šelovka*-asuissa, ja hieman etäämpänä Kljaz´maan laskeva *Drezna*-joki tavataan myös *Drozna*-asuina (Smolickaja mts. 224–225, Mosk. obl.: 21–22). Jaroslavl'n alueella sijaitseva *Šehrómka* ~ *Šehroma*-järvi mainitaan myös nimellä *Šahrósiha* (OJO: 159–160, 182). Nižnyj Novgorodin kuvernementin alueella sijaitsevista *Čepas*-järvistä suuremman (*Bol´šoj Čepas*) yhteydessä mainitaan asutuspaikka *Čapas* (WRG V: 110). Vertaa myös mainitsemiini *Kaervo*- ja *Kaovo*-nimiin.

Matvejevin (1978: 7) mukaan myös joissakin venäjän suomalais-ugrilaisperäisissä murre sanoissa itämerensuomalaista *e*-vokaalia vastaa *a*. (Hän jättää kuitenkin mainitsematta, missä asemassa.) Suomessa asussa *merta* esiintyvän itämerensuomen skandinaavisen lainasanan vastineita venäjän murteissa ovat *merda*, *mórda*, *marda* ja niin edelleen (SSA 2: 161). Samamerkityksisiä murre sanoja tavataan myös Smolenskin, Tverin ja Rjazanin murteissa asuissa *norot*, *narata*, *narëta*, *narta* 'merta' (Matvejev mp.). Vastaavasti balttilaisissa kielissä esiintyy Vaban (1996: 50) mukaan laajalti ei-apofonista *ar* > *er*-äänne-
muutosta. Myös Toporov ja Trubačov (1962: 198) kiinnittävät huomiota *ne*- ~ *na*-vaihtelun (*ner*-/*nar*-vartalo) olemassaoloon balttilaisperäiseksi olettamassaan Ylä-Dneprin

▷

vesien nimistössä.

Moskovan alueen lounaiskolkassa, Serpuhovin kaupungin edustalla Okaan laskee *Narskije Prudy* -nimisestä (< ven. *prud* 'lammikko') isohkosta järvestä virtaava *Nára*-joki,¹¹ jolle Smolickaja (1976: 96) mainitsee myös variantin *Narenka*. Järven ympäristössä on suoalueita, joista laajimman takana Poleckoje-järven etelärannan tuntumassa sijaitsee *Naro-Osanovo*-niminen kylä. (Mosk. obl.: 28–29, 36.) Smolickajan (mp.) tietojen mukaan *Nára*-joki virtaa samaisen Paleckoje-järven läpi. Alempana joen yläjuoksulla sijaitsee myös *Náro-Fomínsk*-niminen kaupunki (Mosk. obl.: 28–29, KTS: 284). *Nára*- tai *Narka*-niminen Dubnan sivujoki virtaa myös Vladimirin alueella (Smirnov 1929: 55, Smolickaja 1976: 203, vrt. Podmoskov´je: 3).

Smirnov (1929: 55) mainitsee vuosiin 1627–1628 liittyvän tiedon *Narostovec*-nimisestä pikkujärvestä Kljaz´ma-joen lähettyvillä. Moskovan alueella Kljaz´ma-joen vesistössä sijaitsee *Narejevskoj vrag* -niminen rotko (< ven. *ovrág* 'rotko'), jonka lähistöllä on muutama järvi ja suo (Smolickaja 1976: 199, vrt. Podmoskov´je: 7). Vladimirin alueella virtaavan Uvod´-joen oikea sivujoki *Náromša* ~ *Náramša* saa alkunsa runsasjärviseltä seudulta, noin 12 hehtaarin kokoisen *Nerádovo*-järven suunnalta (Smolickaja mts. 220, Vlad. obl.: 9–10), jonka nimi saattaisi kontaminaation kautta olla liitettävissä myös *neroto*-tyyppiseen, 'mertaa' merkitsevään murrenanaan. Kuitenkin tätäkin hyllyvärantaista järveä paikalliset asukkaat luonnehtivat suureksi. Ympäröivät suoalueet huomioon ottaen alueella on saattanut olla valtaisa järvi (vrt. Vlad. obl.: 9–10).

Rjazanin alueella lähellä Mokša-joen alajuoksua sijaitsee *Naroš*-niminen järvi. Seudun limnonyymien joukossa esiintyy muun muassa nimi *Velikoje*. (Smolickaja 1976: 233, vrt. Rjaz. obl.: 15.) Gus´-joen oikea sivujoki *Nárma* virtaa Rjazanin alueen pohjoisosassa useiden järvien ja lampien poikki tai vieritse. (Rjaz. obl.: 4–5, Smolickaja mts. 189.) Eräs Narman sivujoista on nimeltään *Naromša* ja sen varianttina mainitaan *Naračmar* (Smolickaja mts. 190).

Kostoman alueella Volgaan oikealta laskevan, soilta alkunsa saavan *Nórohta*-joen nimi on puolestaan käsitettävä Nerehtan rinnastusnimeksi.

NERSKAJA JA MERSKAJA

Venäjän substraattinimistön ja murteiden tarkastelu antaa aiheen olettaa, että *mer(V)*-alkuinen nimistö pohjautuu osittain *ner(V)*-nimistöön. Nasaalien *n* ja *m* vaihtelua tavataan venäjän murrenastossa ja varsinkin nimistössä.

Jo mainituissa Galičín järven nimivarianteissa *Neron* ja *Miron* voi nähdä todisteen nasaalien horjunnasta, vaikka myös *merja*-etnonymien vaikutus asun hioutumiseen on otettava huomioon. *Miron*-asun Matvejev (1978: 5) katsookin voivan olla kansanetymologian synnyttämä. Samarjanovin (1875: 49, 56, 58) mukaan kostromalaista *Nerehta*-nimistä kaupunkia kutsutaan kansanomaisesti *Merehtaksi*. Myös Milovidov (1890: 64) pitää *Nerehta*-asua *Merehtan* ('merjalaisten kaupunki') mukailtuna muotona. Mahdollises-

¹¹ *Nára*-nimen on katsottu kuuluvan Volga- ja Oka-jokien välisen alueen länsiosan balttilaiskerrostumaan (vrt. esim. Vasmer 1932: 238, Tret´jakov 1958: 9, Toporov ja Trubačov 1962: 156, Sedov 1971: 100, 105, Toporov 1972: 242–243, 262–263, Smolickaja 1974: 62–63). Pitävää etymologiaa ei balttilaiselta pohjalta kuitenkaan ole kyetty löytämään (ks. KTS: 283–284).

ti samaisen mallin mukaan hän (mts. 60) puhuu **Merl'* (dat. *Merli*) -joesta viitatessaan Uvaroviin (1872: 8, 12), jolla joennimi kylläkin esiintyy asussa *Nerl'*.

Jevsejev väittää (1966: 322–323, 1967: 150) *Nero*-järveä kutsuttavan kansan keskuudessa *Mero*-nimellä, mutta minkäänlaista todistusta tällaiselle väittämälle en ole missään Neron ympäristössä enkä kaukaisemmissakaan kylissä tavannut. Myöskään arkistomateriaali ei vielä ole tällaista asua esille tuonut. Lieneekin syytä otaksua Jevsejevin tutustuneen Pogodinin (1933: 328) artikkeliin, jossa tämä ilmeisen hypoteettisesti esittää asun *Mero. *Miron* (? < *Meron) -varianttiin sekä varauksellisesti *Mero*-asuun tukeutuen Matvejev (1978: 5–6) arvelee niiden voivan edustaa *Nero*-, *Neron*- ja *Nerl'*-nimien vanhempaa muotoa.

Matvejev (mts. 6–7) pyrkii selittämään merjan kielen 'suurta järveä' merkinneen *merkantaisen maastotermin muuttuneen *ner-asuun lähinnä venäjän kielessä: *m'*:n korvautuminen *n'*:llä olisi yhteydessä substraatinimistön omaksumisen yhteydessä tapahtuneisiin kombinatorisiin muutoksiin. Hypoteesiaan hän tukee entisen merjalaisalueen (johon hän tässä lukee myös Nižnyj Novgorodin seudun) murteissa esiintyvillä suomen *merta*- ja karjalan *merda*-sanojen lainavastineilla *nerët*, *nerëto*, *neroto*, *nerëtkä* 'merta', joita Pohjois-Venäjän murteissa vastaavat *merda*-, *mërda*-, *merëda*- ja *merëta*-asut. Venäjältä sana on lainattu edelleen muun muassa mordvaan asuissa (E) *néřota*, (M) *nerata*, *merata* (SSA 2: 161).

Venäjän lainasanastossa *m'* ~ *n'* -vaihtelua esiintyy melko usein, mutta tavallisesti *n'* on korvautunut *m'*:llä, harvemmin päinvastoin, kuten Matvejev (1978: 6) toteaa; vrt. *negla* > *megla* 'lehtikuusi', *nergač* > *mergač* 'pieni ahven', *nedotka* > *medotka* 'eräs jalkanuotta'. Viime vuosisadan lopulla Černyšev (1901: 17, 23, 28) merkitsi Vladimirin kuvernementin venäjän murteista muistiin seuraavantyyppisiä nasaalien horjuntatapauksia: *níščënka* 'kerjäläinen' asussa *míščënki* (yks. gen.) sekä toisaalta *ambár* > *anbár* 'aitta' ja *mímo* > *nímo* 'ohi(tse)', jonka olen itsekin silloin tällöin Keski-Venäjällä tallentanut.

Mielestäni *ner(V)*-nimikannan varhaisempi asu on ollut *n*-nasaalin sisältävä. Paikannimistössä tavataan nimivariantteja ja rinnakkaisnimiä, joissa esiintyy nasaalien vaihtelua. Ilmiö on havaittavissa niin sananalkuisessa kuin -sisäisessäkin asemassa. *N*-nasaalin alkuperäisyyttä puoltavat joidenkin paikannimien varhaiset asiakirjamaininnat. Niinpä ilmeisesti Moskovan alueella virtaava Kaširkan vasen sivujoki *Inšënka*, joka mainitaan myös nimellä *Imšina*, esiintyy 1500-luvun maakirjoissa muodossa *Inšinka* ja siihen liittyvä kylä muodossa *Inšina* (Smolickaja 1976: 100). Jaroslavlin alueella virtaava *Ínobož-* ~ *Ínobožka*-niminen joki esiintyy myös ilmiselvästi venäläisittäin vääristyneenä asussa *Ímbuška* (JAOSK). Pleščejevo-järven etelärannalla sijaitsevan *Neméka-* ~ *Meméka*-nimisen mäen (vrt. Smirnov 1929: 132, Podmoskov'je: 3) alkuperäisempi nimiasu on lähinnä vain muun nimistön pohjalta pääteltävissä *n*-alkuiseksi. Mainitsepa Korsakov (1872: 30) kaupunginnimen *Simbirsk* asussa *Sinbirsk*. Vertaa myös yllämainittuihin nimiin *Brenbola* ja *Brenbal*, *Brenbola*.

Venäläisten, kreikkalaista alkuperää olevien henkilönnimien arkikielisissä muodoissa erityisesti sananalkuinen *n* korvautuu toisinaan *m*:llä: esimerkiksi *Mikíta* (*Nikíta*), *Mikífor* (*Nikífor*) ja *Mikoláj*, *Mikóla* (*Nikoláj*) (SRLI: 207–208). Myös Venäjällä elävien kielisukulaistemme parissa jälkimmäiset muodot näyttävät vallitsevan.¹² Antroponyymi-

¹² Onpa *Nikeforos*-nimi tunnettu kansanomaisesti Itä-Suomen alueella *Nikit(ta)*-, *Nikittä*-muotojen lisäksi *Mikitta*- ja *Mikittä*-asuisenakin. Niin ikään *Nikolausta* on Itä-Suomessa voitu kutsua *Miikkula*-, *Miku*- ja *Mikolai*-nimillä. Unkarissa nimi on *Miklós*-muodossa. (SNK: 121–122.)

lähtöisessä paikannimistössäkin tavataan vastaavaa: Moskovan alueella virtaa *Nerskajan* sivujoki *Nikitin* tai *Mikitin vrag* (Smolickaja 1976: 110; vrt. Mosk. obl.: 33) ja Jaroslavl'n alueen Rostovin piirikunnassa sijaitsee *Nikol'skoje*-niminen kylä, jota naapurustossa toisinaan kutsutaan nimellä *Milól'sko*. Päinvastainenkin ilmiö ($m > n$) on kreikkalaisperäisessä henkilönnimistössä havaittavissa — *Mefódij*-nimestä käytetään kansanomaista *Neféd*-asua (SRLI: 195–196, 206; Matvejev 1978: 6) — mutta se lienee sangen harvinainen.

Runsaslukuisen *ma*-päätteisen nimistön yhteydessä silloin tällöin esiintyvä nasaalien horjunta on päinvastaista ($m > n$). Muun muassa Nero-järveen Rostovin kaupungin vieritse virtaavan *Íšnja*-joen rinnakkaisnimi *Íšma* on selvästi arkaaisempi. Ivanovon alueella virtaavan Luh-joen vasen sivujoki *Šohma* (Iv. obl.) tavataan myös muodossa *Šohna* (Smolickaja 1976: 222). Rjazanin ja Moskovan alueiden rajamailta alkunsa saava Okan sivujoki Pra kantaa osalla yläjuoksuaan nimeä *Jalna* tai *Jalma* (Smolickaja mts. 128, 289, Rjaz. obl.: 2–3, Mosk. obl.: 35, 44). Vertaa *Netoma*- ~ *Netona*-jokeen Aunuksessa, jossa on myös *Verhnjaja*- ja *Nižnjaja Netoma*-nimiset kylät (WRG III: 407, RGN VI: 149). Toisinaan saattaa kyllä olla mahdollista, että yleinen *ma*-johdin on kyennyt vetämään puoleensa alkuperältään muuta nimistöä (ks. Ahlqvist tulossa a).

Esillä olleen *Neron*- ~ *Miron*-tapauksen lisäksi Keski-Venäjän substraattinimistössä esiintyy muitakin muita varmoja tapauksia, jolloin *ner(V)*-alkuisen nimen varianttina mainitaan *mer(V)*-kantainen nimi: Moskovan alueen *Nerskaja*-joen nimivariantteina esiintyvät 1500-luvun maakirjoissa *Merska* ja *Merka*. Muina rinnakkaismuotoina mainitaan *Merskaja* ja *Mer'skaja*. (Smolickaja 1976: 110.) *Merskaja*-niminen joki virtaa myös kostromalaisen Kotorovon kylän vieritse. Asukkaat arvelevat kylän alapuolella olleen muinoin suuren vesialueen, mikä myös maastonmuotojen perusteella näyttää hyvin todennäköiseltä. (Ahlqvist 1997b: 34.) *Merskaja*-joki virtaa niin ikään Rjazanin alueen pohjoisosan runsasjärvisellä seudulla (Vasmer 1935: 403, Smolickaja mts. 129).

Yllä mainitun Vladimirin alueen *Nergel'*-joennimen (WRG III: 400, Vlad. obl.: 17) rinnastusnimenä on pidettävä samojen seutujen **Meregil'* (prep. *Meregile*) -nimistä jokea (WRG: III: 259). Kyseessä lienee Kljaz'man sivujoen Vol'gan vasen sivuhaara *Mergel'* (Vlad. obl.: 17), jolle Smolickaja (1976: 207) antaa variantit *Meregel'*, *Meregil'* ja *Mergil'*.¹³ Jaroslavl'n alueella virtaavan *Nerga*-joen suuta lähellä — ennen sen yhtymistä Katka-jokeen — sijaitsee *Merga*-niminen asutuspaikka (Jar. Adm.: 80, 290, Jar. obl.). Nimien täytyy liittyä toisiinsa. On huomattava, että myös Mordvan alueella tavataan järven nimenä sekä *Inerka* että *Imerka* (ks. jäljempänä).

Ner(V)-alkuisen nimistön lailla myös osa *mer(V)*-kantaisesta nimistöä on perustellusti liitettävissä aiempaan suureen vedenkokoumaan. *Mer(V)*-alkuisten paikannimien pohjautuminen *ner(V)*-nimistöön ei kuitenkaan sulje pois tästä kehittyneen etnonymien osittaista suoraa leviämistä. Osa *mer(V)*-nimistä saattaa siis assosioitua suoraan *merja*-etnonymiin ja on voinut levitä muun muassa siirrynnäisniminä asutuksen myötä. Slaavilaisasutuksen vakiinnuttua ovat kylien mutta joskus myös luonnonpaikkojen nimet hyvinkin saattaneet leimautua väestön mukaan. Varsinkin asutuksen rajaseuduilla etnonymipohjaista nimeämistä on varmasti ilmennyt varhaisempinakin aikoina.

Erityisen mielenkiintoisia ovat *merja*-nimitykseen yleisesti liitetyt hallinnollisten

¹³ Toporov (1972: 258, 262–263) liittää kyseisen *Meregel'*-hydronymian balttilaisperäiseen nimistöön toden nimikannan etymologian epäselväksi. (Vrt. alaviitteeseen 10.)

yksiköiden nimet, muun muassa *Merskij stan* -nimiset poliisipiirit, joista Pereslavl lin lähellä sijainneen nimivariantit ovat *m ~ n* -vaihtelun kannalta huomionarvoisia: vertaa *Merskij ~ Mer'skij ~ Merehotskij* ja *Nerskij ~ Ner'skij ~ Nerl'skij ~ Nerehotskij stan*. Hallinnollisiin yksiköihin liittyvää problematiikkaa käsittelemällä muussa yhteydessä (Ahlqvist tulossa b).

Kysymys sananalkuisen konsonantin palataalisuudesta jää Matvejevin (1978: 7) mukaan avoimeksi, sillä substraattinimiä omaksuttaessa nasaalit *m* ja *n* liudentuvat aina ennen *e*-vokaalia. Jo *Nero*-nimen ilmeisen arkaaisen mutta kuitenkin riittävän usein tavattavan *Néro*-ääntämyksen perusteella voi arvella, ettei *ner(V)*-nimikanta ole alunperin ollut venäjän kielen ääntämysnormien mukaisesti liudentunut. Mainittujen *Nérónova*- ja *Nerlja*-varianttien lisäksi liudentumaton nasaali tavataan toisinaan myös muussa *ner(V)*-nimityksessä. Tendenssi liudentuneen nasaalin käyttöön on kuitenkin yleistymässä.

Tkačenkon (1985: 87, 171, 174) Galičin järven *Neron*-nimivariantin pohjalta merjan kieleen rekonstruoima **ńero(-â)* 'suo' -sana on semanttisen puolen lisäksi vailla riittävää foneettista todellisuuspohjaa, sillä *Neron*-variantin ääntämyksestä ei ensi käden tietoja ole saatavilla. Mahdollinen liudennus ei käy ilmi lähteenä käytetystä Vinogradovin (1915) tekstistä eikä venäjänkielinen kirjoitusasu (*ne*- pro **ně*-) antane riittäviä perusteita liudentuneen nasaalin olettamiseksi Tkačenkon rekonstruoimaan **N'eron(jähr)*-asuun. Myöskään venäjän ääntämystä ja kirjoitusjärjestelmää heijastava *Miron*-asu ei voine tarjota riittävää todistusta nasaalin alkuperäisen liudentuneisuuden varmentamiseksi (vrt. Matvejev 1978: 5).

NERO JA INERY

Venäjän *ne*-alkuisen paikannimistön alkuperä on puhuttanut paljon. Vasmer on slaavilaiselta pohjalta yrittänyt selittää joitakin nimistä kieltonimiksi. Niinpä *Nerehta* johtuu hänen mukaansa venäjän *ne*-kieltosananasta ja *regotat'* (*rokatát'* 'jylistä, pauhata') -verbistä merkiten 'hiljaista jokea' (KTS: 290, ĖSRJ III: 65, 457). *Nemdan* Vasmer puolestaan tulkitsee venäjän *médlenyj* 'hidas' -adjektiivin liittämänsä *Mda*-hydronyymin kieltonimeksi eli 'ei hitaaksi jokeksi' (ĖSRJ II: 588, III: 62, KTS: 290) ja *Nerusa*-nimen hän päättelee johtuvan venäjän *ne*- ja *rúslo* 'uoma' -sanoista (ĖSRJ III: 66). Varsinkin semanttisesti malli tuntuu äärimmäisen ontuvalta. Oikeutetusti Nikonov (KTS: 290) pitääkin Vasmerin *Nerehta*-etymologiaa mielikuvituksellisena. *Nemda*-nimen selitys on yhtä perusteeton.¹⁴

Useimmat Venäjän *ne*-alkuiset nimet ovat selvästi substraattiperäisiä, vaikka venäläislähtöisiä kieltonimiäkin tyyppiä *Neteča*, *Neteč* (WRG III: 406–407) joukosta löytyy. Esimerkiksi Kostoman alueella virtaa kaksi *Néja*-jokea¹⁵ (JAOSK, WRG III: 411), Novgorodin kuvernementtiin liittyy *Nega*-niminen joki (WRG III: 384) ja Vologdan kuvernemen-

¹⁴ *Nemda*-hydronyymin etymologia on Toporovin ja Trubačov (1962: 198) mielestä epäselvä, joskin he ehdottavat sen selittämistä balttilaisesta *ne*- ja murteissa esiintyvistä *uda* 'vesi' -sanasta. Tuskinpa suuria *Nemda*-jokia on ainakaan varhaisempina aikoina voitu kutsua 'vedettömiksi'. Tällainen semantiikka ei mielikuvituksellisuudessaan jää jälkeen Vasmerin selityksestä.

¹⁵ Vasmer (1935: 359, 375, 378) näkee *Neja*-hydronyymissä suomen *Niinijoen* vastineen. Nimikantaa hän, samoin kuin Matvejev (1996: 18) vertaa marin *ni*, *nij* 'niini' -sanaan.

tin *Nen'ga- ~ Nenga*-joki (WRG III: 398). Toisinaan kansanetymologia on saattanut vaikuttaa nimen kehitykseen. Mielestäni osalle Venäjän (muinaisten) suomalais-ugrialaisten alueiden ei-venäläisperäistä *ne*-alkuista nimistöä on olemassa pitävä selitys: nimet ovat olleet alun perin vokaalialkuisia. Vokaaliheittoisen *ne*-alun takana onkin *ine-*; *na-* on alun perin ollut *ina-*.

Erinomainen todistus sananalkuisen *i:n* heittämisestä on Moskovan alueen *Nerskaja*-joen vasemman sivuhaaran *Netynkan* 1500-luvun maakirjoissa mainitut variantit *Inatynka*, *Inotyntka*, *Injatynka* (Smolickaja 1976: 110). Nykykartalla (Mosk. obl.: 33) joen nimi esiintyy muodossa *Natynka*.¹⁶ Aunuksessa virtaavan Megregan vasen sivujoki *Inema* mainitaan *Inuma*-asun lisäksi muodossa *Nema* (WRG II: 149). Vastaavasti *Inževatov* (1987: 149, vrt. SGNM: 54) ilmoittaa Mordvan tasavallassa sijaitsevan *Neljáj*-nimisen asutuspaikan saaneen nimensä vieritse virtaavan *Neljaj* (*Ineljaj*) -joen mukaan. Tekstistä ei kuitenkaan käy ilmi, edustaako *Ineljaj* olemassa olevaa tai arkistoista poimittua nimivarianttia vai onko se *Inževatov*in nimelle antama selitys.

Niin ikään Vladimirin kaupungin halki *Kljaz'* maan virtaava *Rpen'*-joki, jonka vasen haara on nimeltään *Rpenskoj* (Podmoskov'je: 4, Smolickaja 1976: 213), mainitaan myös *Irp'én'*-asussa (Smolickaja mp.). Osetr-joen vasen sivujoki *Alitovka* taas mainitaan 1500-luvun maakirjoissa *Olitovka*-muodon lisäksi *Litovka*-asuisena (Smolickaja mts. 152). Jaroslavl'n alueen Pereslavlin piirikunnan *Elizárovo*-nimistä kylää kutsutaan toisinaan kansan keskuudessa *Lizárovoksi* ja Rostov'n piirikunnan *Alevájcino*-nimistä kylää *Levájcynoksi*.

Venäläisen lainaperäisen henkilönnimistön osalta tuttuja ovat sananalkuisen vokaalin kadottaneet arkikieliset asut kuten *Leksěj* (*Aleksěj*), *Leksánder* (*Aleksánder*), puhekieliset *Katerína* (*Ekaterína*), *Lizavéta* (*Elizavéta*), *Sídor* (*Isídor*), *Ilarión*-nimen kansanomaisen *Larión*, ja arkikielinen *Larivón*-asu tai harvinaisemmista nimistä *Iliodór*-nimen arkikielinen *Liodór*-asu, *Izót*-nimen puhekielinen *Zot*-asu, *Irinėj-* ja *Irinij*-nimien arkikieliset *Rinėj-* ja *Rinij*-asut. (SRLI: 45, 128–130, 146–148, 152–153.) Sananalkuisen vokaalin heitto voi toteutua vain vokaalin seuratussa sanan alkuun jäävää konsonanttia ja painon ollessa jälkitavuuilla.

Runsaaseen nimiaineistoon tukeutuen voi perustellusti väittää, että Keski-Venäjän substraattikielissä pääpaino on ollut ensi tavulla. Kuitenkin paikalliseen nimistöön peirehtymätön, äidinkielenään venäjää puhuva tulokas siirtää substraattinimien painon usein lähes automaattisesti jälkitavuille. Ainakin suomalais-ugrilaisperäisessä substraattinimistössä sananalkuisen vokaalin heittäminen voitaneen yhdistää slaavinkielisen väestön vaikutuksesta aiheutuneeseen painonsiirtoon ensimmäiseltä tavulta toiselle. Tendenssi lienee ollut huomattavasti tavanomaisempi ja luonnollisempi vokaalialkuisessa nimistössä kuin konsonanttialkuisessa.

Yhä vielä suomalais-ugrilaisen substraattinimistön painotus on pääasiassa ensi tavulla. Venäjän kielen aineksiin assosioituneet ja kontaminoituneet nimet lienevät suurin ensi tavun painotussääntöä rikkova ryhmä. Kuitenkin yhä useammin voi vaikkapa *Néro*-järven rannalla asuvan venäläisen huulilta kuulla painotuksen *Neró*. Kronikoiden aikainen *Nero*-nimen kirjoitusasu ei ole tiedossamme, ääntämyksestä puhumattakaan. Kaikki nimetä koskevat maininnat ovat huomattavasti nuorempia, joten painonsiirto on hyvinkin jo

¹⁶ Toporov (1972: 244, 262–263) etsii *Netynka*-hydronymille balttilaisia vertailukohtia.

voinut vaikuttaa kirjoitusasuun.

Vielä 1980-luvulla Nero-järvestä lähes seitsemän kilometriä etelään sijaitsi kylä nimeltä *Ínery*, joka mainitaan toisinaan myös asussa *Ínera* (ilman johtimena käytettyä venäjän monikon päätettä -y). Kylän- ja järvennimi saattavat olla yhteydessä toisiinsa. Poissuljettuna ei nähdäkseni voikaan pitää mahdollisuutta, että Rostovin paikalla todennäköisesti sijainneen merjalaisen muinaiskylän (ks. Leont’jev 1996: 39) asutus olisi osittain voinut siirtyä slaavien tieltä kauemmas, entisen Ineryn paikalle. Tätä tukisi A. E. Leont’jevin esittämä alustava ajoitus (suullinen tieto v. 1993 ja 1996), jonka mukaan Inerystä on löydetty asutuksen merkkejä vasta 1300-luvulta alkaen. Leont’jev kuitenkin korostaa, että vuosina 1981–1982 tehty kartoitus on puutteellinen ja että kylän seutu on syytä tutkia uudelleen.

Tällaisen ajatuskulun mukaisesti Neron rannalla sijainneen kylän nimi **Inero* olisi oletettava siirrynnäiseksi.¹⁷ Tässä yhteydessä on mielenkiintoinen Kapralovin (ks. alaviitettä 1) eräässä entisen Ineryn naapurikylistä, Pazderinossa, tallentama sanonta: *Nóvuju derévnju da Ínery, čěrt iz súmki výronil* ’Uudenkylän ja Ineryn piru pussistaan pudotti’. Vanhusten käyttämä lausahdus rinnastaa Ineryn kylään *Novaja Derevnja* -nimisen uudisasutuksen, jolla mitä ilmeisimmin tarkoitetaan Pazderinon takaista *Novaja Dereven’ka* -kylää. Kyse saattaa olla pelkästä kylien välisestä vanhasta kaunasta, mutta on myös mahdollista, että niin *Novaja Derevnja* kuin Inerykin ovat Pazderinon näkökulmasta katsottuna ’uusiuusia kyliä’.

Joidenkin muiden vastaavana aikana lähialueille syntyneiden kylien suomalais-ugrilaisperäinen nimi näyttäisi todistavan kieleltään merjalaisten asukkaiden siirtymisestä hieman syrjemmälle slaavilaisasutuksesta (Ahlqvist tulossa b). Ineryn osalta tämä on pelkkää pohdiskelua ainakin siihen saakka, kunnes saamme kylästä tarkan arkeologisen kartoituksen. Lisäksi on huomattava, että saatujen tietojen mukaan (Kapralov) entisen Ineryn suunnalla sijaitsee noin 50 hehtaarin suuruinen *Bol’šoje bolóto* -niminen suo (ven. *bolóto* ’suo’), joka mahdollisesti olisi voinut olla suorassa yhteydessä kylän nimeämiseen.

Keski-Venäjällä tavataan muitakin *iner(V)*-, *inar(V)*-alkuisia asutuspaikkojen nimiä. Niidenkin nimeämisen taustalla näyttää olleen suuren järven — nykyisin usein suon — olemassaolo. Ivanovon alueen länsiosassa sijaitsevasta *Inárhovo*-nimisestä kylästä noin kilometrin päässä sijaitsee asukkaiden mukaan pinta-alaltaan 2–3 hehtaarin suuruinen patojärvi. Järven takaa alkaa *Krúgloje bolóto* -niminen suo. Vähäjärvisen seudun asukkaat mieltävät suon ja jopa järven suureksi. Vetisen suon pohja lienee varhaisimpina aikoina ollut luonnonjärven peittämä.

Nimiasuun *Inarhovo* voi kuvitella päädytyn samankaltaisen metateesia vaatineen kehityksen tuloksena kuin Smolickajan (1974: 59, 1976: 129) esille ottamassa, Okan vesistöön liittyvässä *Aserhovo*-nimisen järven tapauksessakin: asu on venäläisittäin mukaeltu muoto 1500-luvun maakirjoissa mainitusta *Isihra*-nimestä. Kartta-asuna esitetään *Iserhovo* (Smolickaja 1976: 129). Nykykartan (Vlad. obl.: 18) mukaan järven ja siitä reilun parin kilometrin levyisen suoalueen erottaman asutuspaikan nimet olisivat eriytyneet: edellinen on *Isihra* ja jälkimmäinen *Aserhovo*.¹⁸

¹⁷ Vepsäläisalueella *Šoutar’v* ~ *Šoltozero*-niminen kylä on Mullosen (1994: 113) mukaan siirretty kuuden kilometrin päähän entisestä sijaintipaikastaan, *Šoltozero*-nimisen järven rannasta.

¹⁸ Smirnov (1929: 124) kuitenkin selittää *Inarhovo*-nimen syntyneen *Irinarhovosta*. Hän lienee arvellut nimen liittyvän Borisoglebin luostarin *Irinarh*-nimiseen erakkoon (1547–1616) (ÉS 25: 318). Lähiseudun tietäntyyppisten paikkojen osalta tällaisen nimeämisen mahdollisuutta ei voi kiistää. Tekstistä ei kuitenkaan käy ilmi, mistä *Inarhovosta* on kysymys ja mihin tieto pohjaa.

Jaroslavlın alueen Ugličin piirikunnassa sijaitsevan *Inárhovon* kylän (Jar. Adm.: 178, 258) lähetyvillä on nykykartan (Jar. obl.) mukaan suoalueita. Kylässä tehdyt tarkistukset (Kapralov) osoittavat, että ympäröivien soiden joukossa on paikallisten asukkaiden kertoman mukaan *Málen'koje bolóto-*, *Krúgloje bolóto-* sekä *Bol'šoje bolóto-* -nimiset suot, joista viimeisen rinnakkaisnimenä esiintyy *Úhor'skoje bolóto*.

Mordvan ersäläisalueella sijaitsee ilmeisesti Sura-joen vanhasta uomasta muodostunut *Ínerka-* ~ *Inérka-* järvi (ks. Mord., SGNM: 31–32). Niin ikään mokšalaisalueeseen, Mokša-joen vesistöön, liittyy kolme samakantaista järvennimeä: *Ínorka*, *Inarka* ja *Ínorskoje* (Smolickaja 1976: 242, 258, Mord., SGNM: 31, WRG II: 151). Niiden lisäksi mokšalaisalueella esiintyy järven ja sen rannalle perustetun asutuspaikan nimenä *Ímerka* (Inževatov 1987: 78–79, SGNM: 31, vrt. Cygankin 1993: 44).

SUURUUS JA SEN SUHTEELLISUUS

Yllä mainitut *ner(V)*-kantaiset nimet johdannaisineen ja variaatioineen liittyvät joko suoranaisesti tai välillisesti suureen luonnon vedenkokoumaan, joka nykyään saattaa usein olla joko kokonaan tai osittain soistunut. Ovathan monet Keski-Venäjän nykyisistäkin suurista järvistä huomattavan matalia ja soistumiselle alttiita.

Mainittujen venäjänkielisten, 'suurta' merkitsevien *Velikoje-* ja *Bol'šoje-* nimisten järvien lisäksi Keski-Venäjällä on lukemattomia samannimisiä vedenkokoumia. Samaa nimeämisperustetta on käytetty melko lähekkäistenkin järvien yksilöimiseen. Niinpä esimerkiksi Rjazanin alueen pohjoisosan valtaisasta *Velíkoje-* järvestä hieman alle 25 kilometrin päässä sijaitsee toinen, pienempi *ózero Velíkoje*, joka sekini on omassa ympäristössään huomiota herättävän kokoinen (ks. Rjaz. obl.: 3).¹⁹ Jälkimmäisen lähellä sijaitsevan Kriušan kylän kalastajat erottavat tarvittaessa kaksi järveä toisistaan määreillä: *Bol'šoje Velíkoje* ja *Málen'koje Velíkoje*. Smolickajan vesistöluettelon (1976: 128–130) mukaan samaisella seudulla Okan sivujoen Pran vesistössä sijaitsee yhteensä kuusi eri *Velikoje-* järveä sekä yksi samanniminen suo. Okan vesistöalueeseen liittyy Smolickajan (mts. 93, 102, 109–110, 115, 127–130, 147, 182, 186, 190, 193, 199, 222, 224–228, 231, 233, 240, 271, 300, 305) mukaan vielä 13 muutakin *Velikoje-* sekä 16 *Bol'šoje-* nimistä järveä. Varsinkin vähäjärvisessä mutta ilmeisesti myös pienehköjen järvien ympäristössä nimeämisperuste on ilmiselvästi ollut luonnollisin.

Aivan kuten substraattiperäisen *ner(V)*-nimistönkin myös Keski-Venäjän *Velikoje-* ja *Bol'šoje-* järvennimien yhteydessä näyttävät eräänlaisina vastakohtapareina esiintyvän 'suuri' – 'pyöreä' tai 'suuri' – 'pitkä' useammin kuin 'suuri' – 'pieni'. Niinpä esimerkiksi Jaroslavlın alueen järviselvityksessä mainittujen kahden *Velikoje-* nimisen järven lähistöllä sijaitsee *Krugloje-* järvi (OJO: 167, 178, 180).

Okan vesistöalueella *Velikoje-* tai *Bol'šoje-* nimisen järven läheisyydessä tavataan 'pyöreää järveä' (*Krugloje*) tai samannimistä suota useammin 'pitkäjärvi' (*ózero Dolgoje* tai johdannainen), joskus *Dolgoje-* niminen suo. 'Suurten järvien' likellä tavataan myös 'väärajärviä' (*Krivoje* tai johdannainen) ja 'syväjärviä' (*Glubokoje*). Ylei-

¹⁹ Myös esimerkiksi eteläisessä Suomessa Karjalohjan ja Sammatin rajalla sekä Vihdissä sijaitsevien kahden *Enäjärven* välillä on vain noin 35 kilometrin välimatka (NA).

nen on niin ikään 'kuivajärvi' (*Suhoje* tai johdannainen). Myös 'valkea-' (*Beloje*) ja 'pyhäjärvet' (*Svjatoje*) esiintyvät runsaslukuisesti. (Smolickaja 1976: 93, 109–110, 115, 127, 190, 231, 240.)

Luultavasti montakaan Keski-Venäjän suuresta järvestä ei suomalaisen mittapuun mukaan nimitettäisi 'suureksi'. Kysymys onkin suhteellisuudesta: ympäröivien luonnonolosuhteiden ja maaston, erityisesti luonnon vedenkokoumien kannalta järveä tai suota voi todellakin pitää suurena. Lisäksi on syytä korostaa nimeämisajankohdan jälkeen maastossa tapahtuneiden muutosten merkitystä — monesta aikanaan suureksi mielletystä järvestä saattaa nyt olla jäljellä suon ympäröimä pikkujärvi, toisinaan vain pelkkä suo.

Kokoon (erityisesti suureen kokoon) pohjautuva yksilöiminen tuntuu varsinkin järvien kaltaisten kohteiden nimenannossa järkevimmältä. Odotuksenmukaista onkin, että alueen muinainen väestö on mieltänyt Keski-Venäjän paikallisittain poikkeuksellisen suuret vedenkokoumat 'suuriksi järviksi'. Nimeämisperusteen yleisyyttä voi aavistella jo sen perusteella, kuinka paljon Venäjällä nykyisin on suuren koon mukaan nimettyjä soita. Keski-Venäjän näkökulmasta voi esittää karkean arvion, että lähes kylässä kuin kylässä tunnetaan jossakin lähistöllä sijaitseva *Bol'šoje boloto* 'suuri suo'.

Kiviniemen (1990) mukaan paikkojen yksilöinnissä kaikkein luontevin erotteluperuste on usein (suhteellinen) koko. Nimenomaan suhteellisen suuri koko on paikkojen yksilöinnin kannalta hyvin käyttökelpoinen piirre, ja ominaisuus 'suuri' on yleisempi siksi, että se ei välttämättä tarvitse vastakohtaa 'pieni'. Kuitenkin Suomen nimistön adjektiivimääritteistä vastakohtapari 'suuri' – 'pieni' (*Iso-*, *Suuri-*; *Pieni-*, *Pikku-*, *Vähä-*) on yleisin. (Kiviniemi mts. 83, 150–151.)²⁰ Myös Mullonen (1994) korostaa koon olevan kaikkien havainnollisin ja ensisijaisin erottava tunnusmerkki. Niinpä vepsäläisen nimistön produktiivisin attribuutti onkin *suř* 'suuri' (mts. 33, 35).

'ENÄJÄRVET'

Ner(V)-nimistöllä on katsottava alun perin olleen sisältö 'enäjärvi' eli 'suuri järvi'. Nimi-kannassa lienee alun perin nähtävissä uralilaisen *enä 'suuri' -vartalon vastine määriteosana ja suomalais-volgalaisten kielten 'järveä' tarkoittavaa appellatiivia edustava *er(o)*-aines perusosana.

Uralilainen 'suurta' merkitsevä *enä-vartalo esiintyy paitsi vaillinaisena adjektiivina itämerensuomalaisissa kielissä myös mordvassa muodoissa E *ińe*, M *ińä* (SSA 1: 106). Substraattiperäisen *ne*-kantaisen nimistön lisäksi Venäjällä tavataan runsaasti *in(V)*-alkuista kyseiseen vartaloon yhdistettävää nimistöä. Yllä jo esiintyneiden *Inobož(ka)- ~ Imbuška-*, *Inatynka- ~ Inotynka ~ Injatynka-* ja *Inema- ~ Inuma-* nimien lisäksi mainittakoon Rjazanin alueella virtaava *Inokša*-joki, jolla on variantti *Bol'šaja Inokša* ja jonka sivuhaaran nimi puolestaan on *Malaja Inokša* (Smolickaja

²⁰ Suomen yleisimpien järvennimien joukossa *Vähä-*, *Pikku-* ja *Pienijärvi* ovat toisella sijalla *Valkeajärvi*-tyyppisten nimien jälkeen. Kymmenen yleisimmän järvennimien joukkoon mahtuvat *Pitkäjärvi* ja *Iso-* ja *Suurijärvi*, *Syväjärvi* sekä *Vääräjärvi*. *Pyöreä-* puolestaan on paikannimissä itämurteenen määriteosa. (Kiviniemi 1990: 153, 184.)

1976: 230, WRG II: 150–151).²¹ Kostroman alueeseen liittyy kaksi *Inega*-nimistä kylää, joista yksi sijaitsee *Méra*-joen varrella ja toinen Meran sivujoen *Íneškan* suussa (RGN III: 641, Iv. obl., Kostr. obl., Samarjanov 1875: 52), Vladimirin alueella sijaitsee asutuspaikka *Inalovo* (Vlad. obl.: 6) ja niin edelleen.

Lukuisten produktiivisten *Isojärvien* lisäksi itämerensuomalais-saamelaisella alueella tavataan runsaasti kielellisesti yhä hahmoteltavissa olevaa *enä*-nimistöä. Kyseinen attribuutti liittyy useina eri variaatioina kernaasti juuri vesiennimiin. *Enäjärvien* lisäksi Suomessa tavataan sangen paljon muutakin kielihistoriallisilta juuriltaan samaa alkuperää olevaa nimistöä moninaisine liittynäisineen.

Suomalais-volgalaisissa kielissä esiintyvän, suomen *järvi*-appellatiivia vastaavan *Vr(o)*-aineuksen eräitä ilmenemismuotoja Keski-Venäjän substraattinimistöissä ovat *-er(o)* ja *-or(o)*, jotka tavataan yleensä perusosan kaltaisena nimikantaan yhdistyneenä elementtinä. Aines on yleisesti yhdistetty (ks. Ahlqvist tulossa a) 'järveä' merkitsevään suomalais-volgalaiseen kantaan, jolle on esitetty balttilainen lainaetymologia (Nuutinen 1989). Itämerensuomalaisten ja saamen vastineitten lisäksi huomattakoon mordvan *E erke*, *M(j)äRkää* ja marin *L jär*, *I jer* (SSA 1: 259).

Nimityyppi *-ar*, *-är* on Nissilän (1962: 94) mukaan varsin yleinen Keski-Vepsässä. Mullonen (1994: 17) näkee vepsän *järv*-determinantin muodostuneen erityiseksi *ar*-formantiksi. Vastaavasti Nissilä (mp.) toteaa *järvi*-sananj:n kadonneen paikoin suomen murteissa painottomuuden vuoksi: osa hänen luettelustaan kulumistapauksista sisältää labiodentaalin *v* (*-ärvi*, *-arvi*), osa taas ei (*-äri*, *-ari*). Nykykielen kannalta kyseessä eivät mielestäni välttämättä ole lyhentymämuodot, vaan johonkin aikaisempaan kielimuotoon pohjautuva, samamerkityksinen aines.

Vr(o)-ainesta ei tavata pelkästään järvien vaan monasti jokien tai vieläkin useammin asutuspaikkojen nimissä. Niinpä esimerkiksi Kljaz´man vesistöissä virtaavan *Eren*´ ~ *Eren*´ja-joen lähellä sijaitsee Smolickajan (1976: 205) vesistöluettelon mukaan usean järven ryväs. Välttämättä paikan yhteyteen ei enää liity järveä, joka aiemmin kuitenkin selvästi on ollut olemassa. Muun muassa Jaroslavlilaisen Pereslavlilän piirikunnassa sijaitsevan Kiučer-nimisen kylän asukkaiden mukaan kylän välittömässä läheisyydessä on todettu sijainneen järven. Jo mainitun jaroslavlilaisen *Inarhovon* kylän naapuruuudessa sijaitsee kylä nimeltä *Homerovo*. Kummassakin nimessä esiintyvän *Vr(o)*-aineuksen voi liikesistä suoalueista päätellen otaksua edustavan 'järveä' (ks. Jar. Adm.: 178, 356, Jar. obl.).²²

²¹ *Inoč* / *Inočka* -nimeä, joka Sedovin (1971: 104) mukaan toistuu kolmasti Dneprin vesistöalueella, on totuttu arvelemaan balttilaisperäiseksi (mm. Toporov 1972: 235, 262–263, Smolickaja 1974: 62). Nimi näyttäisi kuitenkin liittyvän suomalais-ugrilaisperäiseen *in(V)*-nimistöön. 'Suuri' – 'pieni' -vastakohtaisuus ilmenee mielenkiintoisella tavalla Okan vesistöalueen *Inoča*-, *Inočka*-, *Inoč*´-nimissä. Kalugan alueella Okaan laskevan *Inoča*-joen varianttina mainitaan *Bol šaja Inoča*. Sen sivujokea *Inočkaa* (ven. dem. *-ka*) kutsutaan myös *Malaja Inočkaksi*. (Smolickaja 1976: 90–92, 102, 326.) Samaa nimiparia tarkoittanee myös Sedovin (1971: 104) ja Toporovin (1972: 235) esille tuoma *Inoč*´-joki *Malaja Inoč*´-nimisine sivujokineen. Smolickajan (1976: 102) luettelossa esiintyy niin ikään Moskova-joen vesistöissä *Malaja Inoč*´ ~ *Malaja Inoča*-niminen joki, joka on nykykartalla (Mosk. obl.: 16) esitetty *Inoč*´-joen sivuhaarana.

²² Vastaavasti ei ole lainkaan harvinaista, että paikka kantaa 'järveä' merkitsevää venäjänkielistä *ozero*-appellatiivia nimessään, vaikka minkäänlaista järveä ei lähistöllä enää olekaan. Niinpä Vladimirin alueella sijaitsee asutuspaikka *Ozernyj*, josta lähin järvi, *Zaborskoje*, sijaitsee lähes kahden kilometrin päässä. Kohta kylän takaa alkaa kuitenkin järvelle saakka ulottuva suoalue. (Vlad. obl.: 30.) Novgorodin alueella, suurehkon suoalueen reunamalla, jonka keskellä on vain muutama pieni lampi, sijaitsee *Ozerenka*-joen varrella *Ozernja*-niminen autioitunut kylä (Novg. obl.).

Matvejev (1978: 1) tyytyy selittämään *Nero*-nimen loppu-*o*:n Vasmerin (1935: 389) mukaisesti venäjän *ozero* 'järvi' -appellatiivista johtuvaksi neutrisuvun tunnukseksi. Niinpä Matvejevin (mts. 7) mielestä kysymys toisen tavun vokaalin olemassaolosta jää avoimeksi. *Er(o)*-, *or(o)*-päätteinen nimistö antaa viitteitä kumpaankin suuntaan. *Nero*-nimessä ja osassa muutakin merjalaisalueen *ner(V)*-nimistöä loppuvokaali lienee alun perin ollut olemassa.

Etymologiaa tukevia mielenkiintoisia rinnakkaistapauksia löytyy niin merjalaisalueen kuin muidenkin suomalais-ugrilaisen kansojen nykyisten ja entisten asuinsijojen nimistöstä. *Nero*-limnonyymien rinnastusnimiä esiintyy Keski-Venäjän kadonneiden suomen-sukuisten kansojen naapurialueilla. Mordvalainen järvennimi *Inerka* etymologioidaan ersän *ine* 'suuri' - ja *efke* 'järvi' (dem.-suff. *-ke*) -sanoista käsin. Mokšan vesistöalueen *Inorka*, *Inarka* ja *Inorskoje* ovat etymologioitavissa vastaavasti. Niin ikään järvennimi *Imerka* koostuu Inževatovin (1987: 79) mukaan *ine* 'suuri' - ja *érhke* 'järvi' -sanoista. (Vrt. Cyganin 1993: 44.) Kielihistoriallisesti sama alkuperä on myös vepsän *Enařv* (< *Enäjärvi*) -nimellä (SSA 1: 106).

Rinnakkaistapauksia löytyy Venäjällä tavattavaa (substraatti)nimistöä paljon laveamaltakin alueelta. Itämerensuomalais-saamelaisella kielialueella tavataan substraattiperäisiä nimiä, joiden foneettinen kirjo on runsasta ja joita kansanetymologiat ovat monasti väärentäneet vaikeasti hahmotettaviksi. Mainittakoon esimerkiksi *ner(V)*-kantaisen nimistön joukosta Iisalmen ja Lapinlahden alueella sijaitseva *Nerkoo*-järvi, jota ympäröivä *Nerkoon* kylä on vuosien 1557 ja 1559 asiakirjoissa muodossa *Nero*. Vuosien 1780–1788 isojakoasiakirjassa järven nimenä on *Nerosvesj*. (NA.) Niin ikään Lammin ja Padasjoen rajalla sijaitsevan suurehkon, moniselkäisen järven nimi on *Nerosjärvi* (NA).²³

Nar(V)-, *nor(V)*-kantaista nimistöä tavataan tiedossamme olevien suomalais-ugrilaisen kansojen asuttamien alueiden ulkopuolellakin. Baltian alueen samannäköinen nimistö, johon yllä viitattiin, saattaa olla samansisältöistäkin. Esimerkiksi noin 130 kilometriä Riiasta kaakkoon virtaa Daugava (Zapadnaja Dvina) -joen sivuhaara *Nereta*, jonka yhteydessä Daugava muodostaa ikään kuin järven, ja toisaalta Neretan ja sen sivujokien yläjuoksulla on toistakymmentä, ilmeisesti suomaastossa sijaitsevaa pikkujärveä.

Usein substraattinimikantaan on kiinnittyneenä suomalais-ugrilaisperäinen (johdin)aines. Monasti nimikantaan on myös liitetty venäläinen johdinaines tai päätte. Esimerkiksi *Galičkoje*-järven *Neron*- ~ *Miron*-rinnakkaisnimien nimikantaan kiinnittynyt *-n* saattaa olla alkuperältään suomalais-ugrilainen genetiivin päätte.²⁴ Näin on Tkačenko (1985: 96, 99) päätellyt liittäen kuitenkin nimikannan — kuten jo mainittiin — uralilaiseen 'suota' merkitsevään *nor3-vartaloon. (Tässä yhteydessä ilmeisen tärkeä *Miron*-variantti on jäänyt häneltä kokonaan huomaamatta.) Genetiivin käytölle *Neron*-nimessä on vaikea

²³ Monien muiden järvennimien joukossa nousee tässä yhteydessä esille Suomen Lapin suuri *Inari*-järvi, jonka nimen synnystä on esitetty vain arveluja (esim. Itkonen 1948 I: 8, II: 243, 498, 521). Nähdessään joidenkin kielialueemme nimien *ri*-lopun voineen johtua *järvi*-sanasta Nissilä (1962: 94) on pitänyt mahdollisena *Inari*-nimeen sisältyvää samankaltaista kehitystä. Määriteosaksi tulkittava *Ina*- on nähtävissä myös muussa nimistössä. *Enä*-, *Ena*-tyyppisen nimistön yhteys vanhaan *Ina*-kantaiseen nimistöön paljastuu selvästi Evijärvellä sijaitsevan, kyläläisten käsityksen mukaan pitäjän vanhimman kylän, *Inan* (*Inankylän*) nimistöstä: *Ena(n)perän* (vuonna muodossa 1655 *Inaperan*) sanotaan alkuaan tarkoittaneen *Inanlahtea*, ja *Inansaarta* lähellä olevat talot muodostavat *Isokylän*. (NA.)

²⁴ Mahdolltomalta ei tunnu myöskään Matvejevin (1978: 4) arvio, että *Neron*-nimen *on*-päätte olisi jonkinlainen kulkukauppiasargotissa esiintyvä »formatiivi».

löytää muuta selitystä kuin nimikannan sisällön mahdollinen hämärtyminen (vrt. jäljempänä nimistön alkuperää koskevaan pohdintaan). Vastaavasti nimessä *Neronovo* voidaan nähdä genetiivin *-n* ennen venäjän tyypillistä asutuspaikkojen nimiä muodostavaa *ovo-*päätettä. Sisältö lienee tulkittavissa 'enäjärven (kyläksi)', joten genetiivin käyttö on tässä yhteydessä odotuksenmukaista.

Keski-Venäjän substraattinimistöissä esiintyy runsaasti erityyppisiä liittynnäisiä. Eri-tyisen mielenkiintoinen on WRG:iin (II: 149) Simbirskin kuvernementin asutuspaikkojen luettelosta poimittu joennimi *Inerlejka*. WRG:n (II: 149) mukaan kyseessä saattaa kuitenkin olla painovirhe, jolloin nimellä tarkoitettaisiin samaan Ardatovin ujestiin sijoitettavaa *Inelej-* ~ *Inelejka-*jokea. WRG (II: 149) mainitsee yhteensä kolme *Inelej(ka)*-nimistä jokea, joista kahden yhteyteen liittyy myös samanniminen oikonyymi. Ardatovin ujestin *Inelej-*joki ei kuitenkaan ole Mordvan tasavallan koillisosassa virtaavan Nujan ainut samanniminen sivujoki. Seudulla on kaksikin *Inelėj-* nimistä jokea ja asutuspaikkaa. (Mord., SGNM: 31.) Lisäksi SGNM (mp.) mainitsee Bol'šoje Ignatovon piiristä *Inélejka-* nimisen kylän. Kysymyksessä saattavat olla pelkästään 'enäjoki'-sisältöiset nimet (< mdE *íne* 'suuri' + *-lej* 'joki' sekä osassa nimiä ven. *ka-*suffiksi), kuten Vasmer (1935: 409) etymologioi Nižnyj Novgorodin kuvernementin *Inelejka-*joennimen. Mutta jos *Inerlejka-*maininta osoittautuisi oikeaksi, kyseessä olisi *Nerl'*-nimen rinnakkaistapaus — 'enäjärvenjoki' (*Inerlej + ven. *-ka-*suffiksi), mitä tukee Nujan erään toisen järviin yhteydessä olevan sivujoen *Večerlejkan* (*Več-er-lej-ka*) olemassaolo. (Ks. Mord.)

-Lej, -ljaj 'joki' on tyypillinen mordvalaisia joennimiä muodostava perusosa, jonka Popov (1974: 20-21, 27) arvelee edustuvan myös Suzdalin ympäristön *l'-, lja-, ljaj(ka)*-päätteisissä joennimissä. Matvejev (1978: 4) pitää mahdollisena *Nerl'*-nimen *l'*-päätteen kehitystä myös venäjän pohjalta. Samoin Smolickaja (1974: 61) liittää *lja-, l'*-päätteiset hydronyymit varhaiseen slaavilaiseen vesiennimistöön. Oletetusti arkaaisempiin *Nerlja-* ja *Nerlja-*variantteihin nojaten Popovin selitys näyttää kuitenkin todennäköisemmältä. Tällöin nimeä *Nerl'* voitaisiin pitää mordvalaisen *Nerlėj-*joennimen rinnakkaisnimenä, joka oletettuun 'niemi'-merkitykseen tukeutuen on totuttu etymologioimaan mordvan *ner'* 'nokka, kärsä, turpa, kita' -sanasta (mm. Inževatov 1987: 149, Cygankin 1993: 124). Vastaavasti Kuznecov (1912: 8) on yhdistänyt Penzan kuvernementtiin sijoittuvat *Nerljaj-* ja *Nerl'*-nimet toisiinsa.

Täysin mahdottomalta ei toisaalta näytä *Nerehta-*nimiin sisältyvän (*Vhta-*johtimen korvautuminen slaavilaisperäisellä pääteaineksella *Nerl'*-nimissä. Osoituksena tästä voisivat olla Merskin poliisipiirin nimivariantit: toisaalta *Nerskij* ~ *Ner'skij* ~ *Merskij* ~ *Mer'skij* ja *Nerl'skij* sekä toisaalta *Nerehotskij* ~ *Merehotskij stan*. Adjektiivimuotojen taustalla olevat **Ner(')* ~ **Mer(')* ja **Nerl'*-asut rinnastuvat juuri **Nerehta-* ~ **Merehta-*kantaan. Itse *Nerehta-* nimien levikki keskittyy täysin muinaiselle Merjan maalle kuten riittävän selvästi myös sen sisältämän (*Vhta-*johtimen ja sen soinnillisen *-(V)gda-*variantin levinneisyys (ks. tarkemmin Ahlqvist tulossa a, b).

Niin *Nerl'* kuin *Nerehta-*joetkin on nähtävä väylinä, jokinä, joita pitkin on ollut yhteys 'suurille järville'. Nimet on siis käsitettävä liittynnäisiksi eli 'enäjärvenjoiksi'. Moninaiset muutkin *ner(V)*-kantaiset, mutta toisen johtimen sisältävät joennimet on ymmärrettävä liittynnäisiksi. Myös venäjänkielisellä alueella 'järvijoki'-tyyppinen semantiikka on sangen yleinen. Usein kyseisen sisältöinen nimi tarkoittaa järv(i)en poikki virtaavaa jokea. Samoin Suomen nimistöissä 'järvijoki' näyttää olevan käypä yhdistelmä. Odotuk-

senmukaisin nimeämisperuste lienee se, että joki saa alkunsa järvestä. Toisinaan nimeämisperusteeksi saatetaan esittää läheisyyttä järveen tai kevättulvien aiheuttamaa vedenousua jokivarren maastossa. Joskus nimeen liittyy joen muodostama leveä lahti. (NA.)²⁵

SUURTEN JÄRVIEN KANSAA

Jo Nestorin kronikassa (vrt. PVL: 11, 207, NK: 11) mainittujen kansojen nimien yhteneväisyys jonkin näiden asuinalueilla sijainneen maantieteellisesti huomattavan tarkoitteen kanssa on osoituksena etnonymien ja toponymien välillä alun perin — varsinkin pienehköjen heimoyhteisöjen aikaan — vallinneesta melkoisen kiinteästä suhteesta. Nestorin kronikan kansojen nimi- ja asuinpaikkaluettelosta voi selvästi tehdä sen johtopäätöksen, että kansan nimen ja asuinpaikan nimen ollessa samaa kantaa juuri etnonymii rakentuu maantieteellisiin seikkoihin²⁶ ja paikannimistöön eikä päinvastoin, vaikka nimistön leviämistä onkin väistämättä tapahtunut myös etnonymipohjalta.

Slaaveista kertoessaan Nestorin kronikka (NK: 10) ilmaisee itse asiassa periaatteen hyvin selväsanaisesti: »He hajaantuivat eri puolille maita ja ryhtyivät nimittämään itseään niiden paikkakuntien mukaan, joille he asettuivat. Asetuttuaan Morava-nimisen joen varrelle he ryhtyivät nimittämään itseään moraveiksi — », » — ja Väinäjoen varsille siirtyneet kutsuivat itseään Väinäjokeen laskevan pienen Polota-nimisen joen mukaan polotšaneiksi — » tai » — bužaanit, jotka saivat nimensä asuinpaikkansa Bugjoen mukaan — » (NK: 11, 13). Seikkaan on kiinnittänyt huomiota jo Korsakov (1872: 30). Myös merjalaisten naapurikansan *muroman* nimestä esittämäni etymologia pohjaa samaan periaatteeseen (Ahlqvist 1997a).

Leont’jevin (1996: 45) mukaan suurin osa merjalaisten asutuspaikoista sijaitsi suhteellisen lähellä järveä. Tiheimmin asuttuja olivat juuri Nero- ja Pleščejevo-järvien vesistöt. *Ner(V)*-nimissä aiemmin nähty *merja*-etnonymimin heijastuma on esitettyjen todisteiden perusteella oletettava päinvastaiseksi — etnonymimin syntymiseksi suomalais-ugrilaisperäisen appellatiivisen paikannimistön pohjalta. Merjalaisia ei olisikaan kutsuttu »mereläisiksi», kuten Mägiste (1966: 116) arvelee, vaan »enäjärveläisiksi».

Rinnakkainen ilmiö on havaittavissa Viron nimistössä. Popov (1981: 99) toteaa venäläisten lähteiden nimittäneen Ierven muinaisvirolaista (čuudilaista) ryhmää *nereva-* tai *ereva-*nimillä.²⁷ Myös Nestorin kronikka (PVL: 13, 210) mainitsee *noroma-* ~ *narova-*

²⁵ Vertaa Suomen nimistössä esiintyviin liittynäisiin: Kuusamossa kolmestakin *Isoštajärvestä* virtaa *Isonjärvenpuro*; samoin Pylkönmäen *Isonjärven* laskupuron nimi on *Isonjärvenpuro* (NA). Laitilan *Isoštajärvestä* Vähäjärveen laskee *Isojärvenoja* (NA). Vastaavasti Merikarvialla sijaitsevan, niityksi ja pelloksi kuivatetun *Isojärven* entiseltä järviolueelta lähtee suuri *Isojärvenoja*, joka kulkee pienemmän *Vähäjärven* läpi (NA). Myös Virroilla virtaa *Isojärvenoja* (NA).

²⁶ Vertaa esimerkiksi kalastajasaamelaisten alaryhmien nimityksiä: *teädno-gäd’d-ölmoš* ’jokilappalainen’, *jäv’re-gäd’d-ölmoš* ’järvilappalainen’ (järvenrantalainen), *meärrä-säbmelš* ’merilappalainen’ (Itkonen I: 123–124, 128).

²⁷ Täältä pohjalta olisi periaatteessa mahdollista ajatella *ner(V)*-nimikannan nasaalin olevan pelkkä proteettinen konsonanti, jolloin nimikantana esiintyisi ’järveä’ merkitsevä *-er(o)-*aines, mikä ei kuitenkaan nimityso pillisesti eikä myöskään nimiaineiston pohjalta tehtävien päätelmien valossa ole uskottava mahdollisuus. Pelkän ’järveä’ merkitsevän nimikannan sisältäviä vedenkokoumia on niin Venäjän kuin Suomenkin alueilla huomattavan vähän; järveen liittyvien muiden tarkoitteiden kuten asutuspaikkojen nimissä appellatiivinen nimikanta taas on suosittu.

nimisen kansan. Nimestä esiintyy myös toisinto *neroma*-asussa (Barsov 1873: 36).²⁸ Lebedev (1983: 111) sijoittaa *neroma*-kansan juuri Viroon. Ierven alue eli viroksi *Järvamaa* on saanut nimensä, kuten Popov (mp.) toteaa, lukuisista pienistä järvistään. Hän yhdistää nimeen *Nerevskoj konec* -nimisen kaupunginosan Novgorodissa muistuttaen maantieteellisten olosuhteitten vastaavuudesta, järven läheisyydestä.²⁹

Mikä sitten on kansannimityksen pohjana nähtävän *ner(V)*-nimistön alkuperä? Aikakirjojen mainitsemaan *Nero*-järven merjalaisasukukseen tukeutuen Matvejev (1978: 1) pitää perusteltuna nähdä *Nero*-nimi merjan kielen reliktinä. Merjalaisalueen suurten järvien asutushistoria on kuitenkin tuhansia vuosia merjalaista kulttuurivaihetta varhaisempaa. Onko siis oikeutettua yhdistää edes merjalaisalueen *ner(V)*-kantaisen nimistön alkuperä juuri merjalaisiin? Jotkin seikat näyttäisivät puoltavan ajatusta, että kyseessä olisi välittömästi slaavien tuloa edeltänyt, siis merjalaisperäinen, substraattikerrostuma. Toiset tosiasiat taas viittaavat alkuperältään hyvin vanhaan esimerjalaiseen, alkujaan suomalais-ugrilaiseen substraattiin. Kysymys on mutkikas.

Se, että suurten järvien tienoiden lisäksi yksittäistapauksena muistakin *ner(V)*-nimistöön liittyvistä paikoista — kuten lähinnä Tverin alueen *Nerehotskojesta* (Leontjev 1996: 26) — on löydetty juuri merjalaisaikaista asutusta, ei todista suuntaan tai toiseen nimikannan alkuperästä, sillä joka tapauksessa myös alueen subsubstraattiperäinen nimistö on säilynyt meille merjalaisten ja sittemmin isovenäläisten välittämänä, nimistön merjalaisen alkuperän todistamiseksi tarvittaisiin yhteneväistä arkeologista aineistoa riittävän monesta sellaisesta paikasta, jonka nimessä esiintyy sama nimikanta ja jota ei voida ajoittaa merjalaisaikaan varhemmaksi. (ks. Ahlqvist 1997b: 26).

Tutkimuksen tässä vaiheessa näyttää siltä, että ainakin osittain Keski-Venäjän *ner(V)*-kantaisen nimistön juuret pohjaavat merjalaisväestön vaalimaan ja omaan kieleensä mukauttamaan varhaisempaan suomalais-ugrilaiseen perintöön, subsubstraattiin. Samansisältöisellä nimiaineksella voi osittain olla myös puhtaasti merjalainen alkuperä.

Substraattiperäinen nimistö sisältää runsaasti samoja kielenaineiksia huomattavan laajoilla, suomalais-ugrilaisten kansojen (muinoin) asuttamilla alueilla. *Ner(V)*- ja *mer(V)*-nimistöä jäljittäessäni en suinkaan kuvittele merjalaisten asuttaneen kaikkia niitä seutuja, joilla sitä tavataan. Kysymys on tietynä aikakautena ainakin osassa laajaa sukukielisten puhujien asuttamaa aluetta vallalla olleesta, kielihistoriallisesti yhteneväisiin aineksiin rakentuvasta nimeämismallista. Muiden suomalais-ugrilaisten alueiden nimistö on syntynyt joko samanaikaisesti tai — ainakin osittain — eriaikaisesti toisten, mutta kielellisesti suhteellisten läheisten, kansojen keskuudessa.

Kielihistoriallisesti samaa alkuperää olevassa nimistössä on havaittavissa eri nimikerrostumia. Keski-Venäjän *ner(V)*-, *nar(V)*-kantaiset nimet saattavat edustaa yhä paikoittain säilyneiden *iner*-, *inar*-alkuisten nimien kulunutta asua, kuten *Nero* ja *Inery*. *Ner(V)*-, *nar(V)*- ja *ine*-nimistön limittäinen esiintyminen samoilla seuduilla saattaisi olla todisteena

²⁸Todettakoon, että Orlov (1907: 182) mainitsee *Nero*-järven luona asuneita merjalaisia kutsutun nimellä *neroma*. Väittämää lienee kuitenkin pidettävä Orlovin itsensä tekemänä johtopäätöksensä.

²⁹Joidenkin Suomen pitäjän-, kylän- ja kulkakuntien nimien pohjalta muodostetut asukkaitten nimet tarjoavat arkisemman vertailukohdan. Muun muassa Anjalankosken *Enäjjärven* kylän asukkaista käytetään Kaipiaisilla nimitystä **enäjjärviset*. Ranuan *Ison Kuukasjärven* rinnakkaisnimi on *Isojärvi* ja asukkaita kutsutaan nimellä *isojärviläiset*. Vastaavasti Pomarkun ja Siikaisten alueella sijaitsevan *Isonjärven* Pomarkun puoleisella rannalla asuvista käytetään nimitystä *isojärveläiset*. (NA.)

edellisen pidemmästä iästä. Esimerkiksi Moskovan alueella virtaa *Nara*-joen vasen sivujoki *Inevka*, jonka rannalla on myös samanniminen asutuspaikka (Mosk. obl.: 28–29).

Vaikka takavokaalisten *nar(V)*-, *nor(V)*-alkuisten nimien saattaisi kuvitella kuuluvan *ner(V)*-, *iner(V)*-nimistöä edeltävään nimikerrostumaan, jo Mordvan rinnasteiset *Inerka*-, *Inarka*-, *Inorka*- ja *Inorskoje*-hydronyymit näyttävät todistavan vokaalivaihteluiden helpposta toteutumisesta. (On muistettava, että käsiteltävässä nimikannassa on alun perin kyse toisen tavun vokaalivaihtelusta.) Venäjän pohjalta syntynyt *i > a* -muutoskaan ei ole harvinainen. Edellä mainitun *Isihra > Iserhovo > Aserhovo* -tapauksen lisäksi huomattakoon esimerkiksi kreikkalaisperäisen henkilönnimistön arkikieliset muodot *Apolít* (*Ippolít*), *Arinárh* (*Irinárh*), *Avdokím* (*Evdokím*), *Amel'ján* (*Emel'ján*) (SRLI: 120–121, 131, 151–152).

Ei ole syytä unohtaa myöskään balttilaisten kielten mahdollista vaikutusta vanhan suomalais-ugrilaisperäisen nimistön äänteelliseen kehitykseen, ei vain Baltian alueella vaan myös Keski-Venäjän länsiosissa. Tällainen vaikutus, joka pitäisi olettaa *er > ar* -suuntaiseksi, olisi myöskin eräs todiste *ner(V)*-nimistön pitkän iän puolesta. 'Järveä' merkitsevän suomalais-volgalaisen aineksen mahdollinen balttilaisperäisyys saattaisi antaa ajallista takarajaa myös *ner(V)*-nimistön ikäämiselle.

Suomalais-ugrilaisten kansojen asuttamien muiden, etäisempien seutujen nimistössä kerrostumien suhteet saattavat näyttää aivan toiselta. Itämerensuomalais-saamelaisella kielialueella kerrostuneisuus on varmemmin todettavissa. Selvää on lukuisten itämerensuomalaisten *en(V)*-kantaisten nimien lisäksi vain mordvalaisalueen *iner*-vartaloisten nimien liittyminen yhä eläviin kieliin.

Äännesuhteitten pohjalta esiin nousevien ajoituskysymysten sekä niiden perusteella tehtävien asutushistoriallisten johtopäätösten monimutkaisuuden vuoksi en ole tässä juurikaan käsitellyt itämerensuomalais-saamelaisella kielialueella tavattavaa sangen runsasta samakantaista substraattiperäistä nimistöä. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan pidä unohtaa pronssikautista tekstiilikeraamista kulttuuria, jonka vaikutusaallon lähtöalue sijaitisi myöhemmällä merjalaisalueella (Carpelan 1997: 6–7). Carpelan olettaakin volgalaisen vaikutuksen Suomen itäisessä kulttuuripiirissä puhuttuun kieleen olleen huomattava.

Merja-etnonyymien omakielisyyttä koskevasta kysymyksestä voi esittää vain arveluja. Itse etnonyymien syntyyn lienee oletettava ulkopuolista vaikutusta. Luultavimmin »enäjärveläisiksi» merjalaisia ovat saattaneet alkaa kutsua naapurikansat, joiden kuitenkin on oletettava olleen merjalle kielellisesti suhteellisen läheisiä. Heille merjalaisten on täytynyt olla niitä, jotka asuttivat Keski-Venäjän suurten järvien rantoja ja niille johtavien jokien varsia. Olihan juuri vesireittien merkitys muinaiselle ihmiselle erityisen suuri.

Joka tapauksessa kansannimitys on alun perin todennäköisesti ollut *ner(V)*-vartaloinen. Merjalaiset lienevät siis alun perin olleet »(i)ner(ja)laisia» tai »(i)ner(o)laisia». Tätä saattaisi puoltaa *ner(V)*-nimikannan ilmeinen leksikaalistuminen mahdollisesti jo merjalaisvaiheessa — muutenhan *ner(V)* → *mer(V)* -muutos tuskin olisi selitettävissä (ellei sitten itämerensuomalainen *meri*-appellatiivi ole kontaminaation kautta vaikuttanut kehitykseen). *N > m* -muutos ja etnonyymien kehittyminen tuntemaamme asuun saattavat pohjautua slaavilaisvaikutukseen, mikä voisi epäsuorasti tukea Sorvalin (Korkkanen 1975: 71–72, Sorvali 1984: 49) epäilystä Jordaneksen 500-luvun lopun *Merens*-maininnan »merjalaisuudesta».

Viimeistään nimikannan sisällön hämähäyryttyä etnonyymi on irtaantunut yhteydestään

▷

ja alkanut elää omaa, itsenäistä elämäänsä. *Mer(V)*-aines lienee etnonyyminä ottanut ihmisten mielissä ylivallan. Varsinkin kielen jo heikennyttä ja hävittyäkin merjalaiset on muistettu pitkään ja saatettu liittää tähän nimitykseen alueen muutakin suomalais-ugrilaisperäistä nimiainesta. Niinpä 'korkeampaa maastonkohtaa', lähinnä siis 'mäkeä' tai ehkä 'harjua' tarkoitettavaksi olettamani *mar*-aines, josta esiintyy erilaisia äänteellisiä variaatioita (mm. *mur-*, *mor-* ja jopa *ner-*), on myöhemmässä vaiheessa saatettu ymmärtää *mer(V)*-vartaloisen etnonyymin edustajaksi. Tutkijoiden voimin (viimeksi Matvejev 1996: 17) ainesta on yritetty sitten yhdistää niin *merja*-etnonyymiin kuin *mariinkin*, mikä jo nimenmuodostuksen ja semantiikan kannalta on alun perinkin ollut täysin mahdotonta — esiintyyhän aines pääosin perusosan kaltaisena elementtinä. (Ks. Ahlqvist 1993.)

Nero-järven rannalla sijaitsevaa Rostovin kaupunkia kutsutaan nimellä *Rostov Velikij*. Miksi pieni vaikkakin suuren historiallisen menneisyyden elänyt kaupunki on »Rostov Suuri»? Vastaavasti suuren Ilmen'-järven rannalla sijaitsevaa kaupunkia kutsutaan nimellä *Velikij Novgorod* (vrt. Vasmer 1935: 404).³⁰ On houkuttelevaa otaksua juuri suuren järven ja sen samasisältöisen nimen — jolla on saatettu kutsua Rostovin paikalla sijainnutta merjalaisasutusta — antaneen aiheen nimittää Rostovia »suureksi». Tämänkaltaisen käännöslainan mahdollisuus jäänee kuitenkin ikuisiksi arvoitukseksi.

LOPUKSI

Olen tässä käsitellyt suomalais-ugrialaisten kansanheimojen nykyisten ja entisten asuin-
sijain suuriin järviin liittyvää problematiikkaa lähinnä vain Keski-Venäjän substraattini-
mistön ja *merja*-etnonyymin selvittämisen kannalta. On kuitenkin korostettava, että var-
sinkin *nVr(V)*-alkuista nimistöä esiintyy tuntemiamme suomalais-ugrialaisten kansojen
(muinoin) asuttamia seutuja huomattavasti laajemmalla alueella. Sen yhteydet tutkittavaan
nimikantaan on selvitettävä erikseen.

Ei ole suinkaan selvää, että kaikkien *nVr(V)*-alkuisten paikannimien lähtökohta olisi
tässä esitetty. Pikemminkin on oletettava, että vain osa yleisen äänneyhtymän sisältävistä
nimistä liittyy käsiteltävään nimikantaan. Kukin tapaus on punnittava erikseen. Kaikkea
samanlaiselta näyttävää nimistöä ei ole syytä kytkeä alkuperältään yhteen ilman vahvoja
perusteita. Kansanetymologioiden runsaus ja kontaminaatioiden mahdollisuus on melkoi-
nen ongelma substraattinimistöä tutkimuksessa. *Ner(V)*- ja *mer(V)*-vartaloisten nimien
alkuperää selviteltäessä vaaditaan suurta varovaisuutta. Myöhempiäkään kontaminaa-
tiota ei ole mahdollista todistaa ilman historiallisten asiakirjojen tai muun selvän todis-
teen apua. Kenttätöiden merkitystä ei tämänkaltaisessa tutkimuksessa voi korostaa liikaa.

Ongelmavyöhyke on vielä huomattavasti tässä esitettyä laajempi. Esille tuomani nimi-
aineisto ei suinkaan ole kattava vaan suurimmalta osaltaan lähinnä esimerkinomainen. On
syytä tarkemmin kartoittaa sukukieltemme nimistöjen 'suurta' merkitsevän adjektiivin
laajaa levinneisyyttä ja kirjoja ympäri Pohjoisen Euroasian sekä 'järveä' tarkoittavan ai-
neksen levinneisyyttä ja sen erilaisia ilmenemismuotoja.

Substraattinimistöä ikääminen on äärimmäisen vaikea ja usein jopa mahdoton tehtä-

³⁰Mainitun *Nerevskoj konec* -nimen lisäksi Il'menin ranta-alueeseen liittyy myös *Neronov Bor* -niminen kylä
(Novg. obl.), jonka varianttina RGN (VI: 142) mainitsee nimen *Bol'soj Bor* (ven. *bor* 'männikkö').

vä. Vahvasti maantieteeseen ja maastonmuutoksiin kytköksissä oleva *ner(V)*-nimistö kuitenkin mahdollistaisi ikäämisen ainakin osittain. Kyseisen nimistön ajoitukseen liittyviä ongelmia on mahdollista selvittää paleogeografian ja arkeologian tarjoamia keinoja apuna käyttäen (ks. Ahlqvist 1997b: 25–27).

Myös eriaikaisten nimikerrostumien ajoituksesta sekä nimenantajista ja heidän liikkeistään voi tehdä päätelmiä vain laajan kartoituksen pohjalta. Hyvin tärkeää olisi pyrkiä selvittämään niin slaavien kuin muidenkin kansojen muuttovirtojen mukanaan tuomaa vaikutusta nimistöön ja varsinkin sen äänteelliseen kehitykseen. Kansojen liikkeiden selvittämiseksi ja ajoitusten määrittelemiseksi tarvitaan laajaa tutkimusta ja eri tieteenalojen yhteistyötä, jossa nimistöntutkimuksella on avainasema.

LÄHTEET

- AGEJEVA, R. A. 1990: Strany i narody: proizhoždenije nazvanij. Vast. toim. È. M. Murzajev. Akademija nauk SSSR. Nauka, Moskva.
- AHLQVIST, ARJA 1993: Ihmar' ja Kuhmar'. – Ulla-Majja Kulonen (toim.), Festschrift für Raija Bartens zum 25.10.1993 s. 1–19. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 215. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.
- 1997a: The Ethnonym Muroma. – Sirkka-Liisa Hahmo, Tette Hofstra, László Honti, Paul van Linde & Osmo Nikkilä (toim.), Finnisch-ugrische Sprachen in Kontakt. Vorträge des Symposiums aus Anlaß des 30-jährigen Bestehens der Finnougristik an der Rijksuniversiteit Groningen 21.–23. November 1996 s. 47–54. Maastricht.
- 1997b: Merjanskaja problema na fone mnogoslójnosti toponimii. – Voprosy jazykoznanija 6 s. 22–36.
- tulossa a: Substratnaja toponimija Jaroslavsko-Kostromskogo Povolž'ja. – A. S. Gerd (toim.), Očerki istoričeskoj geografii (Slavjane i finny). Sankt-Peterburg.
- tulossa b: Aspects of the Geographical and Chronological Limits of the Merya People.
- BARSOV, N. N. 1873: Očerki russkoj istoričeskoj geografii. Geografija načal'noj letopisi. Varšava.
- BSÈ = Bol'shaja Sovetskaja ènciklopedija. Tret'jeje izdanie 1–30. Moskva, 1970–1978.
- BULKIN, V. A. 1985: Iz istorii gidronima Dvina. – Materialy k sètničeskoj istorii Evropejskogo Severo-Vostoka. Mežvuzovskij sbornik naučnyh statej s. 78–91. Permskij universitet, Syktyvkar.
- CARPELAN, CHRISTIAN 1997: Käännekohtia Suomen esihistoriassa aikavälillä 4000–1000 e.Kr. – Suomen väestön juuret -symposiumi 8.–11.10.1997, Lammi. Esitelmäteksti s. 1–10.
- CASTRÉN, M. ALEXANDER 1856: Reiseberichte und Briefe aus den Jahren 1845–1849. Nordische Reisen und Forschungen. St. Petersburg.
- CYGANKIN, D. V. 1993: Pamjat' zemli. Saransk.
- ČERNYŠEV, V. 1901: Svedenija o govorah Jur'evskogo, Suzdal'skogo i Vladimirskogo ujezdov. – Sbornik Otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti Imperatorskoj Akademii Nauk. T. LXXI, No 5 s. 1–39. Sankt-Peterburg.

▷

- DUBOV, I. V. 1989: Velikij Volvzskij put'. Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta, Leningrad.
- ĖS = F. A. Brokgauz & I. A. Efron (toim.), Ėnciklopedičeskij slovar'. Tom 1–81, dopolnitel'nyj tom 1–4. Sankt-Peterburg 1890–1907.
- ĖSRJ = Vasmer, Max: Ėtimologičeskij slovar' russkogo jazyka. Perevod s nemeckogo i dopolnenija O. N. Trubavceva. T. I–IV. Moskva 1964–1973.
- EUROPÆUS, D. E. D. 1868 = Tietoja suomalais-ungarilaisten kansain muinaisista olopaikoista. – Suomi II, 7 s. 1–190. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- GOLUBEVA, L. A. 1987: Povolžskije finny. Merja. – V. V. Sedov (vast. toim.), Arheologija SSSR. Finno-ugry i balty v ėpohu srednevekov'ja s. 67–81. AN SSSR, Institut arheologii, Moskva.
- GORJUNOVA, E. I. 1961: Ėtničeskaja istorija Volgo-Okskogo meždureč'ja. – Materialy i issledovanija po arheologii SSSR, No 94. AN SSSR, Institut arheologii, Moskva.
- INŽEVATOV, I. K. 1987: Toponimičeskij slovar' Mordovskoj ASSR. Nazvanija naseleennyh punktov. 2-e izd., dopoln. i ispr. Naučno-issledovatel'skij institut jazyka, literatury, istorii i ėkonomiki pri Sovete Ministrov Mordovskoj ASSR, Saransk.
- ITKONEN, T. I. 1948: Suomen lappalaiset vuoteen 1945. I–II. Toinen painos. Kuvattu v. 1948 ilmestyneestä laitoksesta. WSOY, Porvoo 1984.
- Iv. obl. = Ivanovskaja oblast'. Masštab 1 : 200 000. Moskva 1995.
- JAOSK = Jaroslavskij oblastnoj slovar'. Kartoteka. Kafedra russkogo jazyka Jaroslavskogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo instituta, Jaroslavl'. (1989–1993.)
- Jar. adm. = Jaroslavskaja oblast'. Administrativno-territorial'noje deleniye (na 1 janvarja 1986 goda). Spravočnik. Ispolkom Jarosl. obl. Soveta nar. deputatov, Jaroslavl' 1986.
- Jar. obl. = Jaroslavskaja oblast'. Obšgegeografičeskaja karta. Masštab 1 : 200 000. Moskva 1993.
- JEVSEJEV, V. J. 1966: Karjala, meret ja merja (merens). – Kalevalaseuran vuosikirja 46 s. 316–324. Helsinki.
- 1967: Problema letopisnoj meri v svete fol'klora pribaltijsko-finskih narodov. – Proišhoždenije marijskogo naroda. Materialy naučnoj sessii, provedennoj Marijskim naučno-issledovatel'skim institutom jazyka, literatury i istorii (23–25 dekabnja 1965 goda) s. 147–153. Joškar-Ola.
- Jordanes = Jordan. O proišhoždenii i dejanijah getov. Getica. Vstupitel'naja stat'ja, perevod, komentarij E. C. Skržinskoj. Izdatel'stvo vostočnoj literatury, Moskva 1960.
- Kal. obl. = Kalužskaja oblast'. Topografičeskaja karta. Masštab 1 : 200 000. VTU GŠ 1995.
- KGN = Kartoteka geografičeskikh nazvanij SSSR. Jaroslavskaja oblast'. Laboratorija standartizacii geografičeskikh nazvanij. Kartografičeskij otdel. Central'nyj naučno-issledovatel'skij institut geodezii, aëros"emki i kartografii im. F. N. Krasovskogo, Moskva. (1990.)
- KIRKINEN, HEIKKI 1990: Merjasta Mikkeliin. – Pekka Laaksonen & Sirkka-Liisa Mettomäki (toim.), Inkerin teillä s. 242–265. Kalevalaseuran vuosikirja 69–70, Helsinki.
- KIVINIEMI, EERO 1990: Perustieto paikannimistä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 516, Helsinki.
- KORKKANEN, IRMA 1975: The peoples of Hermanaric: Jordanes, Getica 116. – Annales Aca-

- demiae Scientiarum Fennicae. Ser. B. Tom. 187. Suomalainen tiedeakatemia, Helsinki.
- KORSAKOV, D. 1872: Merja i Rostovskoje knjažestvo. Očerki iz istorii Rostovsko-Suzdal'skoj zemli. Priloženije k Učenyim Zapiskam Imperatorskogo Kazanskogo Universiteta, Kazan'.
- Kostr. obl. = Kostromskaja oblast'. Obščegeografičeskaja karta. Masštab 1 : 500 000. Moskva 1995.
- KTS = Nikonov, V. A. Kratkij toponimičeskij slovar'. Moskva 1966.
- KUZNECOV, S. K. 1910: Russkaja istoričeskaja geografija. Kurs lekcij, čitannyh v Moskovskom Arheologičeskom Institute v 1907–1908 g. Vyp. I (merja, meščera, muro-ma, ves'). Izdanije Moskovskogo Arheologičeskogo Instituta, Moskva.
- 1912: Russkaja istoričeskaja geografija. [Vyp. II] Mordva. Kurs lekcij, čitannyh v 1908–09 uč. godu v Moskovskom Arheologičeskom Institute. Pečatano po opredeleniju Soveta Moskovskogo Arheologičeskogo Instituta, Moskva.
- LEBEDEV, G. S. 1983: Ėtnogeografija vostočnoj Evropy po »Povesti vremennyh let«. – Istoričeskaja ėtnografija 2 s. 103–112. Leningrad.
- LEONT'JEV, A. E. 1996: Arheologija meri. K predystorii Severo-Vostočnoj Rusi. – Arheologija ėpohi velikogo pereselenija narodov i rannego srednevekov'ja. Vyp. 4. RAN, Institut arheologii, Moskva.
- MATVEJEV, A. K. 1978: Toponimičeskije ėtimologii. XI. (Nazvanie ozera Nero). – Sovetskoje finno-ugrovedenije, XIV s. 1–7.
- 1996: Substratnaja toponimija Russkogo Severa i merjanskaja problema. – Voprosy jazykoznanija 1 s. 3–23.
- MILOVIDOV, I. 1890: O Kostrome v istoriko-arheologičeskom otnošenii. – Trudy VII Arheologičeskogo S"ezda v Jaroslavle 1887. Tom I s. 54–72. Moskva.
- Mord. = Respublika Mordovija. Masštab 1 : 200 000. Saransk i okrestnosti. Masštab 1 : 100 000. Ardatov i okrestnosti. Masštab 1 : 100 000. Moskva 1994.
- Mosk. obl. = Moskva. Plan goroda. 1 : 40 000, 1 : 15 000 (centr). Moskovskaja oblast'. Topografičeskaja karta. 1 : 200 000. Izdanije vtoroje pererabotannoje i dopolnennoje. Moskva 1996.
- MULLONEN, I. 1994: Očerki vepsskoj toponimii. RAN, Karel'skij naučnyj centr, Institut jazyka, literatury i istorii, Sankt-Peterburg.
- MÄGISTE, Julius 1966: Merjalaisten kansallisuusnimi ja merjalaisprobleemi. – Virittäjä 70 s. 114–120.
- NA = Nimiarkisto. Yleiskokoelmat. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen Nimiarkisto, Helsinki.
- NEROZNAK, V. P. 1983: Nazvanija drevnerusskih gorodov. Moskva.
- NISSILÄ, VIJO 1962: Suomalaista nimistöntutkimusta. Sanakirjasäätiön nimistöjaoksen julkaisuja 2, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 272. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Nižeg. obl. = Nižegorodskaja oblast'. Masštab 1 : 500 000. Moskva 1994.
- NK = Nestorin kronikka. Akateemikko Dmitri Sergejevič Lihatšovin venäjänkielistä tulkinnasta suomentanut Marja-Leena Jaakkola. Porvoo 1994.
- Novg. obl. = Novgorodskaja oblast'. Masštab 1 : 500 000. Okrestnosti Novgoroda. Masštab 1 : 200 000. Novgorod (plan goroda). Masštab 1 : 20 000. Moskva 1994.

▷

- NUUTINEN, OLLI 1989: *Järvi* — balttilainen laina. – Virittäjä 93 s. 497–503.
- OJO = Oзера Jaroslavskoj oblasti i perspektivy ih hozjajstvennogo ispol'zovanija. Toim. V. L. Rohmistrov. Jaroslavl' 1970.
- ORLOV, A. 1907: Proishozhdenije nazvanij russkikh i nekotoryh zapadno-evropejskikh rek, gorodov, plemen i mestnostej. Vel'sk.
- Podmoskov'je = Podmoskov'je. Obsčegeografičeskaja karta. Masštab 1 : 200 000. List 1–12. Moskva 1991.
- POGODIN, A. 1933: Was ist Merja? – Mémoires de la Sociéte Finno-ougrienne LXVII s. 326–330. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- POPOV, A. I. 1973: Nazvanija narodov SSSR. Vvedenije v étnonimiku. Leningrad.
- 1974: Toponimika drevnih merjanskikh i muromskikh oblastej. – V. P. Kuskov (vast. toim.), Geografičeskaja sreda i geografičeskije nazvanija s. 13–28. Geografičeskoje obščestvo SSSR. Kronštadskij otdel, Leningrad.
- 1981: Sledy vremen minuvših. Iz istorii geografičeskikh nazvanij Leningradskoj, Pskovskoj i Novgorodskoj oblastej. AN SSSR, Serija »Stranicy istorii našej Rodiny», Leningrad.
- PVL = Povest' vremennyh let. Čast' 1-ja. Tekst i perevod. Podgotovka teksta D. S. Lihačeva. Perevod D. S. Lihačeva i B. A. Romanova. Moskva 1950.
- RAVILA, PAAVO 1937: Das Merja-problem im lichte der ortsnamenforschung. – Anzeiger der Finnisch-Ugrischen Forschungen, Band XXIV, Heft 1–3 s. 10–17.
- 1940: Merja und tscheremissen. – Anzeiger der Finnisch-Ugrischen Forschungen, Band XXVI, Heft 1 s. 19–26.
- RGN = Russisches Geographisches Namenbuch. Perustanut Max Vasmer. Toim. (Max Vasmer ja) Herbert Bräuer. Band I–XI. Wiesbaden 1964–1988.
- Rjaz. obl. = Rjazanskaja oblast'. Topografičeskaja karta. Masštab 1 : 200 000. VTU GŠ 1995.
- SAMARJANOV, V. A. 1875: Sledy poselenij meri, čudi, čeremisy, emi i drugih inorodcev v predelah Kostromskoj gubernii. – Drevnosti. Tom VI. Vyp. 1-j s. 47–67. Moskva.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1988: Historical phonology of the uralic languages with special reference to Samoyed, Ugric, and Permic. – Denis Sinor (toim.), The uralic languages. description, history and foreign influences s. 478–554. E. J. Brill, Leiden.
- SEDOV, V. V. 1971: Baltskaja gidronimika Volgo-Okskogo meždureč'ja. – Drevneje poselenije v Podmoskov'je. Materialy i issledovanija po arheologii SSSR, 184 s. 99–113. ANSSSR, Institut arheologii, Moskva.
- SEMIONOV, T. 1891: K voprosu o rodstve i svjazi meri s čeremisami. – Trudy VII Arheologičeskogo S"ezda v Jaroslavle 1887. Tom II s. 228–258. Moskva.
- SGN = Slovar' geografičeskikh nazvanij SSSR. Izdanije vtoroje, pererabotannoje i dopolnennoje. Glavnoje upravlenije geodezii i kartografii pri Sovete ministrov SSSR, Moskva 1983.
- SGNM = Ruposova, A. A. & Kuz'mina, G. G. (toim.), Slovar' geografičeskikh nazvanij Mordovskoj ASSR. Glavnoje upravlenije geodezii i kartografii pri Sovete ministrov SSSR, Moskva 1975.
- SMIRNOV, M. I. 1911: Pereslavl'-Zalesskij. Ego prošloje i nastojaščeje. Moskva.

- 1929: Istoriko-geografičeskaja (horografičeskaja) nomenklatura Pereslavl'-Zaleskogo kraja. (Materialy dlja ee izučeniija.) Trudy Pereslavl'-Zaleskogo Istoriko-Hudožestvennogo i Kraevednogo Muzeja. XI vyp., Pereslavl'-Zaleskij.
- SMOLICKAJA, G. P. 1974: Kartografirovanije gidronimii Pooč'ja. – Voprosy geografii. Sb. 94. Toponimija Central'noj Rossii s. 59–69.
- 1976: Gidronimija bassejna Oki. (Spisok rek i ozer.) AN SSSR, Institut russkogo jazyka, Moskva.
- SNK = Suomalainen nimikirja. Etunimet: Kustaa Vilkkunen, avustajat Marketta Huitu & Pirjo Mikkonen. Sukunimet: Pirjo Mikkonen & Sirkka Paikkala. Otava, Keuruu 1984.
- SORVALI, IRMA 1984: Kuningas Hermanarikin valtakunta. Kuuluiko siihen suomensukuisia kansoja? – Faravid VIII s. 25–55. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi.
- SRLI = Petrovskij, N. A.: Slovar' russkih ličnyh imen. Izd. 5-e, dopolnennoje. Russkije slovari, Moskva 1996.
- SSA = Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. 1. Erkki Itkonen & Ulla-Maija Kulonen, 2. Ulla-Maija Kulonen. Helsinki 1992–.
- TITOV, A. 1891: Opisanije Rostova Velikogo. Moskva.
- TKAČENKO, O. B. 1985: Merjanskij jazyk. AN Ukrainskoj SSR, Institut jazykovedeniija im. A. A. Potebni, Kiev.
- TOPOROV, V. N. 1972: »Baltica» Podmoskov'ja. – Balto-Slavjanskij sbornik. Moskva.
- TOPOROV, V. N. – TRUBAČOV, O. N. 1962: Lingvističeskij analiz gidronimov Verhnego Podneprov'ja. AN SSSR, Institut slavjanovedeniija, Moskva.
- TREŃJAKOV, P. N. 1958: Volgo-Okskaja toponimika i nekotorye voprosy étnogeneza finno-ugorskih narodov Povolž'ja. – Sovetskaja étnografija 4 s. 9–17.
- 1970: U istokov drevnerusskoj narodnosti. – Materialy i issledovanija po arheologii SSSR, No 179. Leningrad.
- Tul. obl. = Tul'skaja oblast'. Topografičeskaja karta. Masštab 1 : 200 000. VTU GŠ, 1992.
- Tv. obl. = Tverskaja oblast'. Topografičeskaja karta. Masštab 1 : 200 000. VTU GŠ 1992.
- UEW = Károly Rédei: Uralisches Etymologisches Wörterbuch. Unter Mitarbeit von Marianne Bakró-Nagy, Sándor Csúcs, István Erdélyi, László Honti, Éva Korenchy, Éva K. Sal und Edit Vértes. Band I–II. (Band III: Register. Zusammengestellt von Attila Dobó und Éva Fancsaly). Budapest 1986–1991.
- UVAROV, A. S. 1872: Merjane i ih byt po kurgannym raskopkam. Moskva.
- VABA, LEMBIT 1996: Ostseefinnisch *meri* 'Meer' — doch ein baltisches Lehnwort? – Symposium »Finnisch-ugrische Sprachen in Kontakt». Groningen, 21.–23. November 1996. Abstracts. Teilnehmer 50.
- VASMER, MAX 1932: Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas. I. Die Ostgrenze der baltischen Stämme. – Herbert Bräuer (toim.), Schriften zur slavischen Altertumskunde und Namenkunde. I Band s. 215–241. Berlin 1971. [Uusintapainos vuodelta 1932.]
- 1935: Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas. III. Merja und Tschermischen. – Herbert Bräuer (toim.), Schriften zur slavischen Altertumskunde und Namenkunde. I Band s. 345–420. Berlin 1971. [Uusintapainos vuodelta 1935.]
- VINOGRADOV, NIKOLAJ 1915: Galivonskije Alemany. Uslovnyj jazyk Galičan (Kostromskoj gubernii). – Izvestija Otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti Imperatorskoj Aka-

demii Nauk. Toma XX-go knižka 1-ja. Petrograd.
Vlad. obl. = Vladimirskaja oblast'. Topografičeskaja karta. Masštab 1 : 200 000. VTU GŠ,
1990.
WRG = Wörterbuch der russischen Gewässernamen. Toim. Max Vasmer. Band I–V, Nach-
trag. Berlin 1961–1973.

THE MERYA — THE GREAT LAKES PEOPLE

A tenable etymological explanation for the ethnonym Merya has thus far been lacking. Explanations based on phonetic similarity have not resolved the problem. The writer asserts that attempts to clarify the origin of the name have not taken into consideration several very important factors that emerge only after systematic comparison of place names (toponyms).

The most dominant landmarks of the area in which the ancient Merya lived are the large lakes of Central Russia: Lakes *Nero* and *Pleščeyevo* in the Yaroslavl' oblast, and Lakes *Galičskoye* and *Čuhlomskoye* in the Kostroma oblast. In each of these locations there are toponyms that feature, directly or indirectly, the root *ner(V)*-. In addition to the great lakes of the area that was inhabited by the Merya, there remain two more lakes in Central Russia of a similar scale: one is in the northern part of Ryazan' oblast, and the other in the eastern part of Tver' oblast; the name of both these lakes is *Velikoye* (< Rus. *velíkij* 'large, immense').

On the basis of evidence provided by an extensive range of comparable and parallel toponyms, the writer demonstrates that the root *ner(V)*- can be seen to contain the basic element *-er(o)* representing the appellative *järwä 'lake' of Finno-Volgian languages and the Uralic stem *enä 'great, large' as a modifier. This can be compared, for example, with Mordvin *inē*, *inä* 'great, large' and *erke*, *ärkä*, *järkä* 'lake' (*-ke*, *-kä* is a diminutive suffix). The toponyms indicate that the ethnonym Merya was created on the basis of *ner(V)*- toponyms. The phonetic development required (*V* → $\emptyset$ and *n* > *m*) is supported by other toponyms and Russian personal names as well as Russian dialects.

The original content of the root *ner(V)*- is therefore considered to be 'great lake'. Semantically, a similar conclusion has been reached by J. Mägiste (1966) and, in part, by A. K. Matvejev (1978), who compared the name *Nero* with the word *meri* 'sea, large lake' of Finnic languages. The writer believes that the Merya would not, however, have been called the "Meri", as Mägiste assumes, but rather the "Enäjärvi" ('Great lakes') people, which,

in truth, they were, in the eyes of the neighbouring peoples of Central Russia.

Interesting parallel cases supporting the etymology are found in toponyms of the areas inhabited by the Merya as well as in the present and former areas inhabited by other Finno-Ugrian peoples. The distribution of the *ner(V)*- toponyms is significantly more extensive than the area inhabited by the Merya, but even in the Merya area, connecting the origin of the root to the Merya themselves is in no way self-evident. As with many other language components present in toponyms, determining the creation and timing of the root *ner(V)*- is related to the broader tangle of still unresolved questions regarding the origin, distribution and interactions of the Finno-Ugrian peoples and their languages. ■

Kirjoittajan osoite (address):

Teväntö, 12750 Pilpala